Michael Azkoul

Mitul vămilor văzduhului: Neo-gnosticismul Pr. Serafim Rose

I
INTRODUCERE

Vechii iudei şi greci pomenesc pentru prima dată religia gnostică. G*reşit denumită cunoaştere (gnosis),* Apostolul Pavel aminteşte invazia acesteia pe tărâmul creştin în I Timotei 6: 20. Se pare că gnosticismul i-ar fi fascinat pe primii creştini, altfel Pavel nu ar fi amintit această erezie. Din când în când a reapărut în istoria Bisericii, aşa cum fără îndoială s-a întâmplat în sec. al XIX-lea şi de asemenea, în timpul nostru. Din fericire, la ora actuală influenţa gnostică este izolată dar ea totuşi există.

Cartea lui Serafim Rose „Sufletul după moarte” 1[1] ne îngrijorează mult în această privinţă. În special, învăţătura sa despre „vămile văzduhului” este gnostică. Sf. Irineu din Lyon şi Sf. Ipolit, Tertulian şi alţi scriitori creştini consemnează încercările teologilor din sec. al II-lea şi al III-lea de a adapta gnosticismul la creştinism. Aceştia nu au spus că nu se va petrece din nou acelaşi lucru. În lucrarea lui Serafim Rose avem de-a face cu o altă situaţie, deşi fără aceeaşi ambiţie ca şi în primul caz.

Trebuie să numim greşeala Pr. Serafim Rose „neo-gnostică” (sau noul gnosticism) datorită concepţiei despre „înălţarea sufletului” către Dumnezeu după moarte, idee al cărei izvor este gnosticismul, chiar dacă a ajuns la el indirect prin intermediul scriitorilor ruşi ai ultimului secol. De asemenea, este extraordinar faptul că în „Sufletul după moarte” şi în alte cărţi şi articole ale sale, se observă o cunoaştere slabă a doctrinei gnostice, lucru care probabil explică protestul său vehement împotriva învinuirilor ce i se aduc. După ce citim această carte, trebuie să conchidem că punctul de vedere al Pr. Serafim cu privire la înălţarea sufletului către Dumnezeu prin demonicele „vămi ale văzduhului”, „posturi de strajă” sau „turnuri de veghe” nu a fost o oglindire lucidă a credinţei creştine. Mai degrabă, viziunea sa asupra

---

1[1] The Soul After Death, St. Herman Press, California, 1980.

lumii spirituale a fost rezultatul lecturilor din „misticii ruşi” ai secolului al XIX-lea, cât şi a interesului faţă de religiile orientale. 2[2] Pr. Serafim a fost o victimă a propriului entuziasm şi a propriei ignoranţe.

1.

În prefaţa la „Sufletul după moarte”, Pr. Serafim declară cu tărie că teoria vămilor văzduhului *este învăţătura pe care Biserica Ortodoxă a moştenit-o încă de la bun început şi o aflăm exprimată în nenumărate scrieri patristice, în Vieţile Sfinţilor, în sfintele slujbe ale Bisericii Ortodoxe, fiind în acelaşi timp propovăduită neîntrerupt în Biserică până în zilele noastre.* *3**[3]*** Cartea sa pretinde că aduce încă o dată în atenţia publicului ortodox acest adevăr demult uitat al ortodoxiei.

„Izvoarele principale” ale acestei cărţi au fost doi „Sf. Părinţi” ai secolului al XIX-lea, episcopii Ignatie Brianceaninov (1807-1867) şi Teofan Zăvorâtul (1815-1894). Pr. Serafim s-a mai inspirat masiv din Mitropolitul Macarie al Moscovei şi Sf. Ioan Maximovici de San Francisco. Primii trei episcopi au fost contemporani, trăind într-o perioadă când Rusia se confrunta cu un mare aflux de „literatură mistică” apuseană – Meister Eckhart, Jacob Boehme, Emmanuel Swedenborg (1688-1772) pe care Pr. Rose îi citează masiv (Ibid., pp. 101-105, 114-116, 121 f.) Jung-Stillung, Madame Guyon, etc. erau de asemenea „populari şi citiţi foarte mult”. 4[4] Gnostici cu toţii – sau în limbajul modern „teosofi” – aceştia erau bărbaţi şi femei care se lăudau cu o cunoaştere secretă a unei alte lumi. În „Sfânta Rusie”, ei au adus o mentalitate străină culturii şi religiei ei.

Atât Brianceaninov – *cel dintâi apărător al învăţăturii ortodoxe [sic] al vămilor văzduhului, din Rusia secolului al XIX-lea,* 5[5] cât şi Teofan, cunoşteau bine această literatură străină. Episcopul Ignatie a fost mai prudent în privinţa ei decât Brianceaninov. El nu a fost de

---

2[2] Vezi P. Christensen, "Father Serafim's Search for Truth: His Religious and Philosophical Development Prior to His Conversion," The Orthodox Word XIX, 1-2 (1983), pp. 25-31.

3[3] The Soul after Death, p. 2

4[4] Bolshakoff, S. Russian Mystics, Kalamazoo, 1976, p. 105.

5[5] The Soul After Death, p.94

acord cu metodele apusene de meditaţie, în special cum erau ele practicate de către Thomas a' Kempis, Francisc de Assisi şi Ignaţiu de Loyola, întemeietorul ordinului iezuiţilor. El spunea că aceşti scriitori acordau prea multă importanţă imaginaţiei „care duce la emoţii nesănătoase şi la amăgire". 6[6] Pe de altă parte, episcopul Teofan avea o înclinaţie mai mare către misticismul latin. El recomanda adesea fiilor săi duhovniceşti lecturi din scriitorii latini: Bernard de Clairvaux, Francisc de Sales şi Thomas a' Kempis, etc.

În orice caz, Pr. Serafim pretinde că ambii au mărturisit învăţătura vămilor văzduhului. Episcopul Ignatie scrie (Opere [vol 3], p. 136):

Pentru încercarea sufletelor care trec prin văzduh, puterile întunericului au așezat locuri aparte de judecată și paznici, într-o rânduială anume. În văzduhurile cele de sub rai, între pământ și rai, stau legiuni de suflete căzute. Fiecare legiune este însărcinată cu un păcat anume și încearcă sufletul când acesta ajunge aici. Paznicii demonici ai văzduhului și locurile de judecată sunt numite în scrierile patristice vămile văzduhului iar duhurile care slujesc aici sunt numite vameși. 7[7]

Cele patru volume ale operelor integrale ale episcopului Ignatie au fost publicate prima dată la Sankt Petersburg între 1865 şi 1867. Traducerea Pr. Serafim a fost luată din ediţia din 1883. Nu putem decât să presupunem că cele două ediţii sunt identice şi că traducerea sa este corectă.

De asemenea, Pr. Serafim se inspiră în mare măsură din „mărturia patristică" în sprijinul teoriei vămilor văzduhului din traducerea rusă a episcopului Ignatie a textelor greceşti, latine, armene, siriace şi persane. Aşadar, în „Sufletul după moarte" găsim adesea o traducere în limba engleză a unei traduceri în rusă dintr-o altă limbă. 8[8] Dar dacă examinăm acea „dovadă" (atunci când putem

---

6[6] citat, Bolshakoff, p.162

7[7] The Soul After Death, p.75

8[8] Comentariul pare a nu fi tradus. Pr. Serafim Rose sugerează că noi citim rezumatul în limba engleză tipărit de New Diveyevo Convent, Spring Valley, N.Y., 1978, p. 24 (Ibid., p. 96). Concluzia care se trage aici este că maicile de la mănăstirea New Diveyevo sprijină teoria vămilor văzduhului. În acelaşi fel, ni se spune că Arhiepiscopul Andrei „a folosit tocmai cele douăzeci de vămi ale văzduhului pentru o pregătire foarte eficientă pentru

verifica izvoarele Pr. Rose şi exactitatea traducerilor în rusă a episcopului Ignatie), descoperim (aşa cum vom vedea) că textele patristice pe care le folosesc nu reuşesc să demonstreze ceea ce doresc ei, chiar şi numai pentru că citatele lor sunt scoase din context.

Încă o dată, Pr. Serafim îl tratează pe episcopul Teofan Zăvorâtul („şi el un vajnic apărător al acestei învăţături”) într-o manieră arbitrară. Ca și episcopul Ignatie, și Teofan (Govorov) este privit ca şi un purtător de cuvânt al Bisericii Ortodoxe. Prin urmare, Pr. Rose îi citează fără spirit critic. De fapt, se pare că a reformulat învăţătura creştină despre mântuire (soteriologia) potrivit cu ceea ce a înţeles că ar fi doctrina lor. De aici, citează comentariul episcopului Teofan la Psalmul 118: 80 „Să fie inima mea fără prihană întru îndreptările tale, ca să nu mă ruşinez”:

Proorocul nu aminteşte cum şi unde cineva ,să nu mă ruşinez. Cea mai bună situaţie în care sufletului îi este bine ,să fiu ruşinat are loc în momentul izbucnirii luptele lăuntrice… Al doilea moment când îi este bine sufletului să ,nu fie ruşinat este în ceasul morţii şi al trecerii prin vămile văzduhului. Oricât de absurdă ar părea ideea vămilor văzduhului ,înţelepţilor vremurilor noastre, ei nu vor scăpa să nu treacă prin ele. Cu ce caută vameşii să-i prindă pe cei care trec prin vămi? Ei caută să vadă dacă oamenii au cu ei lucrurile care le aparţin. Ce fel de lucruri? Patimi, etc… De aceea, este îndoielnic că un suflet, atâta vreme cât rămâne în mrejele unei patimi, să nu fie ,ruşinat la trecerea prin vămi. Aici, ,ruşinat înseamnă că sufletul este aruncat în iad.

Acest citat îl găsim la paginile 94-95 în cartea Sufletul după moarte. Pr. Rose nu oferă nicio altă informaţie bibliografică decât titlul. Nu are importanţă. În ceea ce îl priveşte, această problemă a fost clarificată demult. Episcopul Teofan a întărit cuvintele Episcopului Ignatie. 9[9] Cei doi luminători de seamă ai secolului al XIX-lea şi-au

---

Taina [sic] Spovedaniei…” „The Soul After Death, p.256”. Pr. Serafim nu citează din nici o carte, nici un articol, nici o prelegere a Arhiepiscopului Andrei. Vrea să ne facă să credem că de vreme ce Arhiepiscopul a folosit în scopuri pastorale povestea „Teodorei” (vezi cap. V), el a acceptat-o ca ortodoxă. Se poate să fie aşa dar nu putem şti adevărul din relatarea Pr. Serafim.

9[9] Pr. Serafim nu este întotdeauna sigur de ceea ce spune. Adesea realitatea îl forţează să-şi cizeleze declaraţiile iniţiale despre vămi. De exemplu, „Episcopul Teofan Zăvorâtul

exprimat fără echivoc punctul de vedere. Nimeni nu mai poate pune la îndoială că teoria vămilor văzduhului este un adevăr al credinţei ortodoxe. Așa stau lucrurile cu acest studiu şubred.

Mai mult decât atât, de la noi se aşteaptă să credem că citatele puse unul peste altul sunt dovezi. Dar, atunci, dacă nu există niciun verset sau paragraf disponibil, Pr. Serafim nu face altceva decât să amintească numele unor teologi ortodocşi de seamă şi să pretindă sprijinul lor în favoarea acestei teorii gnostice. Dar un simplu enunţ nu este o dovadă. Nu ni se aduce niciun argument, niciun apel la învăţăturile fundamentale, nicio cere de sprijin din partea altui studiu pentru a-i confirma părerile.

În mod curios, după ce şi-a apărat teoria cu atâta furie, Pr. Rose declară că „În izvoarele ortodoxe, învăţătura vămilor văzduhului nu a fost niciodată numită dogmă ci aparţine mai degrabă de evlavia ortodoxă". 10[10] Într-un cuvânt, simţind fragilitatea opiniilor sale, el încearcă să compare „dogma" cu „evlavia". Dar „dogma" formulează într-un limbaj clar crezul Bisericii: adevărata „evlavie" se bazează pe „dogmă", chiar dacă „dogma" este produsul „evlaviei" sau sfinţeniei.

2.

---

a spus bine că încercarea care are loc la vămile văzduhului s-ar putea să fie în cele din urmă mai mult o ispită decât o învinuire" (ibid., 188). De asemenea, ne putem întreba dacă a fost de acord într-adevăr cu Pr. Rose şi Brianceaninov în problema vămilor văzduhului (vezi ibid., p.36).

Acest apel la episcopul Teofan se poate să fi fost o greşeală şi poate că nu ar fi trebuit să-l revendicăm drept o călăuză teologică. Există studii de specialitate care demonstrează că Teofan nu a fost niciodată susţinătorul învăţăturii vămilor văzduhului. La data de 3 noiembrie 1980, un profesor de la Centrul de Cercetare al Universităţii Harvard, a scris o scrisoare Pr. Serafim, dejenindu-l pe un ton cuviincios pentru că l-a prezentat pe Teofan într-o lumină falsă şi pentru că a înfăţişat diferenţa dinte cei doi ierarhi ca fiind „minoră". În cartea sa, Souls and Angels: Not Body but Spirit, profesorul de la Centrul de Cercetare insistă spunând că Teofan „a respins-o [învăţătura lui Brianceaninov despre suflet după moarte] în termenii cei mai categorici". În prefaţa la ediţia revizuită din 1891 a acestei cărţi, episcopul face referire la lucrările lui Brianceaninov Homily on Death şi Supplement care tratează teoria vămilor. Scopul declarat este de a „demasca falsitatea afirmaţiilor din aceste broşuri". Cu alte cuvinte, menţionarea vămilor în scrierile lui Teofan nu trebuie înţelese ca o experienţă post-mortem ci într-un sens duhovnicesc, ca o luptă cu patimile.

10[10] Ibid., p. 36f.

Din aceste motive precum şi din altele, oricine care cercetează soteriologia ortodoxă nu ar trebui să socotească „Sufletul după moarte” drept o sursă de încredere în această privinţă.

Printre nenumăratele-i alte neajunsuri, această carte nu arată nicăieri nicio legătură între învăţătura ortodoxă despre har şi ideea vămilor văzduhului. 11[11] Pr. Serafim răstălmăceşte Scriptura ca să-i slujească teoriei sale. Foloseşte texte liturgice modificate. 12[12] Interpretează literar Vieţile Sfinţilor acolo unde se cuvenea o explicare morală sau duhovnicească (alegorică). El confundă răutatea diavolilor în această viaţă (sau chiar necăjirea creştinilor în ceasul morţii) cu presupusa lor activitate după moarte.

Pr. Serafim are o concepţie elenă asupra relaţiei sufletului cu trupul. Refuzând să cerceteze texte patristice şi liturgice despre „odihna” sau „somnul” sufletului despărţit de trup, aşa cum era de aşteptat le înţelege într-un mod greşit (Ibid., p. 249-253). El desfigurează tărâmul duhovnicesc, neştiind că „raiul” (veacul ce va să vină) şi „iadul” (pedeapsa veşnică) nu există încă şi nu cunoaşte nici diferenţa între vremelnicul „hades” sau sheol (tărâmul morţilor) şi „iadul” cel veşnic (gheenă).

11[11] Vezi scrisoarea Pr. Panagiotes Carras către episcopul Vitalie de Montreal (11/24 oct., 1980). Republicată în The Journal of the Nemanjic Institue for Serbo-Byzantine Studies 2 (1994), pp. 66-68

12[12] Cântarea a VIII-a a „Canon de rugăciune la ieşirea sufletului” spune: „O tu, care l-ai purtat pe Dumnezeu cel Atotputernic, să te alunge pe tine departe de mine când voi muri, căpetenia suferinţelor celor amare care ai stăpânit universul, şi te voi cinsti veşnic, o Preacurată Născătoare de Dumnezeu”. Formularea lui Serafim Rose este o contrafacere evidentă, chiar o falisficare. În Sufletul după moarte, p. 194, citim: O, tu , cea care pe Domnul nostru cel Preaînalt L-ai născut, alungă-l şi depărteză-l de la mine pe stăpânitorul *amarelor vămi ale văzduhului,* pe ocârmuitorul lumii, când mă voi afla şi eu în pragul morţii, ca astfel să te pot slăvi şi eu în veci, pe Tine, o Preacurată Maică a lui Dumnezeu”. Traducerea clasică Isabel Hapgood (Londra, 1906, 1922) a cărţilor de slujbă din slavonă şi greacă a fost binecuvântată de Patriarhul (Sf.) Tihon al Moscovei (13 noeimbrie 1921). Pr. Serafim nu vrea să ne spună sursa textului său, astfel încât trebuie să concluzionăm că versiunea sa la Cântarea a VIII-a a fost luată fie de la episcopul Ignatie sau că Pr. Serafim a tradus singur din nişte surse necunoscute ori pur şi simplu le-a născocit pentru că nu a reuşit să găsească nici o concordanţă efectivă cu învăţătura sa. În orice caz, cuvintele *amarele vămi ale văzduhului* trebuie înţelese ca şi o contrafacere cu bună ştiinţă şi premeditată a textului. Aşa cum vom vedea, într-o încercare zadarnică de a-şi dovedi punctul de vedere, Pr. Serafim nu s-a ridicat deasupra acestor practici.

De asemenea, cunoştinţele sale despre Sf. Părinţi sunt necorespunzătoare. Nu reuşeşte să facă deosebirea între „Sf. Părinţi ai Bisericii” (cei care vorbesc în numele Bisericii) şi „scriitorii bisericeşti” (care vorbesc în numele lor). Este nepăsător la diferenţa între literatura patristică autentică şi cea „obscură şi falsă” *(dubia et spuria)*; de exemplu citează dintr-un text obscur „înălţarea sufletului” (care prezintă într-adevăr teoria vămilor văzduhului) pe care îl atribuie Sf. Chiril al Alexandriei (+ 444), când de fapt nici Sf. Chiril şi nici alt Sfânt Părinte nu l-a scris.13 [13]

În cele din urmă, încrederea pe care Pr. Serafim o acordă surselor necreştine pentru a susţine teoria vămilor, este în cel mai bun caz amăgitoare. El caută să ne impresioneze cu cunoştinţele sale despre Tibet şi Cartea egipteană a morţilor, cu teosofia modernă şi cercetările cu privire la experienţele „extra-corporale” contemporane. Este de acord cu opiniile despre îngeri ale evanghelistului TV, Billy Graham. 14[14] Merge atât de departe încât numeşte aceste „dovezi” o „confirmare izbitoare a învăţăturii despre starea sufletului imediat după moarte”. 15[15] Pretinzând că urmează Sfinţilor Părinţi este într-adevăr ciudat că refuză să recunoască „satanismul” acestor scrieri şi experienţe. În paginile care urmează, nădăjduim să detaliem aceste acuzaţii. Ideea vămilor văzduhului este o răstălmăcire grosolană a Tradiţiei apostolice.

GNOSTICISMUL
TĂRÂMUL DUHURILOR VĂZDUHULUI

13[13] Ibid., p. 82. În sec. al VII-lea, în Alexandria exista un atelier al cărui singur scop era acela de a modifica scrierile Părinţilor şi ale ereticilor, inclusiv a Sf. Chiril (vezi J. Danielou, "L'Apocatastase chez Saint Gregoire de Nysse," Recherches de science religieuse XXX (1940), 335-336. Vezi Sf. Anastasie de Sinai, Via Dux PG 89 289D-292A. De asemenea, este interesant faptul că gnosticismul împotriva căruia au luptat Părinţii, a apărut în Egipt. Teoria vămilor văzduhului este gnostică. (Vezi K. Rudolph, Gnosis: the Nature and History of Gnosticism. trad. de R.L. Wilson. San Francisco, 1987, pp. 171-173).

14[14] The Soul After Death, p.92.

15[15] Ibid., p. 173, şi p. 99, 106, 113, 119, 124, 160. Pr. Serafim pare să dea crezare „proiecţiei astrale” sau „proiecţiei corpului astral”, adică „prin cultivarea anumitor tehnici mediumistice, nu numai că se intră în legătură cu spiritele ci este o intrare efectivă pe tărâmul lor şi o ‚călătorie’ în mijlocul lor” (ibid., p. 106).

Potrivit învăţăturii romano-catolice, după despărţirea de trup, sufletul mântuit care se înalţă către Dumnezeu, trece printr-o stare de foc curăţitor (*purgatorium*), o curăţire de toate păcatele uşoare şi nemărturisite, comise după botez. Latinii mai cred că de vreme ce aceste suflete continuă să fie mădularele Bisericii, rugăciunile, milostenia şi faptele bune a celor vii, precum şi slujbele de pomenire pentru cei morţi, le acordă harul dobândit de Hristos şi de sfinţi (indulgenţele), scurtând timpul pe care îl petrec sufletele în purgatoriu.116

Teoria Pr. Serafim Rose despre vămile văzduhului este asemănătoare dar mult mai dăunătoare în gândire şi în implicaţiile pe care le presupune. Dacă această teorie implică sau nu o curăţire, este un subiect deschis discuţiilor, dar cert este că ea deformează învăţătura ortodoxă despre „viaţa de apoi" (despre care vom spune mai multe), plasând judecata oamenilor în mâinile diavolilor. „Am văzut", scrie părintele, „că înaintarea sufletului prin văzduh, după ce trupul a murit şi sufletul a isprăvit cu cele pământeşti, este descrisă în aceste relatări ca o înălţare prin vămile văzduhului, acolo unde începe Judecata particulară *pentru a stabili în ce măsură sufletul este potrivit pentru a sălăşlui în rai*". Sufletele care sunt condamnate pentru păcatele pentru care nu s-au căit, *sunt aruncate în iad de către duhurile căzute*; iar sufletele care izbutesc să treacă cu bine prin încercările din vămi, se înalţă libere către rai, călăuzite de îngeri". 217

Potrivit Pr. Rose, diavolii *stabilesc măsura în care sufletul este potrivit pentru a sălăşlui în rai* şi ei sunt cei care îl *condamnă* din pricina păcatului. Ei sunt cei care *aruncă* în iad sufletul păcătos. Pr. Rose mai crede că rugăciunile Bisericii îi ajută pe cei care se străduiesc să răzbată prin vămile văzduhului.318

De unde ajunge la astfel de concluzii dacă, aşa cum am arătat, ele nu se găsesc în Sfânta Scriptură, la Sfinţii Părinţi, în Vieţile sfinţilor sau în cultul liturgic al Bisericii? Fără îndoială că din afara Bisericii, sau

---

[1] Vezi de exemplu, Conciliul de la Trento, şedinţa a VI-a, canonul 30.

[2] The Soul After Death, p. 136. Sublinierile ne aparţin pentru a arăta că Pr. Serafim îi ia lui Dumnezeu Judecata pentru a o atribui, în parte, diavolului şi acoliţilor lui.

[3] The Soul After Death, p. 197-200, 264-268.

aşa cum ne arată dovezile, din vechea erezie gnostică.419

1.

O înţelegere desluşită a diferenţei dintre Biserică şi gnosticism (de cum înainte „noul gnosticism”, forma adoptată de Pr. Serafim) reclamă cunoaşterea învăţăturii Bisericii despre lumea de dincolo de mormânt.

Înainte de a se înălţa, Mântuitorul mai întâi s-a pogorât. S-a pogorât la iad pentru a-l curăţi şi pentru a-i elibera pe cei care credeau în cuvântul Său, pentru ca slava Lui să fie deplină.520

„Pogorându-se în iad la ceasul al IX-lea”, scrie Sf. Ioan Cassian, Hristos „prin strălucirea slavei sale a stins întunericul cel mai din adâncuri al iadului”, i-a nimicit puterea şi „a luat cu El la ceruri ceata sfinţilor care a fost închisă acolo, ţintuită în întunecimea iadului”, a luat „sabia de foc şi a înapoiat raiul locuitorilor săi cei dintru început”. 621

Hristos a eliberat din iad „ceata sfinţilor” care a fost închisă acolo; aşadar chiar şi drepţii Vechiului Testament mergeau în iad – deşi, aşa cum învaţă Biserica, nu pentru totdeauna. Domnul i-a dus către „ceruri” (nu „rai”) – către „grădina edenică” pe care Adam a pierdut-o. De asemenea, noi mai ştim că edenul nu ar fi fost starea finală a proto-părinţilor noştri dacă ar fi rămas ascultători de Dumnezeu. În cele din urmă ar fi dobândit îndumnezeirea.

2.

---

[4] Şi „purgatoriul” s-ar putea să-şi aibă obârşia în gnosticism, dar nu avem cum să dovedim acest lucru. În orice caz, indiferent de ce fel de influenţe gnostice ar suferi, această învăţătură nu conţine nici un fel de „vămi”.

[5] Vorbind despre îngeri, Mântuitorul a poruncit (Psalmul 23:9-10): “Ridicaţi, căpetenii porţile voastre şi vă ridicaţi porţile cele veşnice şi va intra împăratul slavei. Cine este acesta împăratul slavei? Domnul cel tare şi puternic, Domnul cel tare în război”. Vezi Irineu de Lyon, Homily on the Burial of the Lord in The Lamentations for Matins of Holy and Great Saturday,. trans. by Holy Transfiguration Monastery, Boston, 1981, p. 48). Sfântul nu aminteşte reacţia îngerilor la pogorârea Sf. Ioan Botezătorul la iad, unde „A vestit chiar şi celor din iad pe Dumnezeu cel   arătat în trup” (Troparul Bobotezei).

[6] Învăţături, III, 3

Sub conducerea diavolului (lucifer, satana, etc), îngerii căzuţi sălăşluiesc în universul nostru fizic. Ei au fost goniţi din „cer” din pricina răzvrătirii lor împotriva lui Dumnezeu *în văzduh* (Iov 1: 7; 2: 2; Efeseni 2: 2). Așa cum exclama proorocul Isaia: *„Cum ai căzut tu din ceruri, stea strălucitoare, fecior al dimineţii! Cum ai fost aruncat la pământ, tu, îmblânzitor de neamuri!* (Isaia 14: 12). Iar Domnul întăreşte *„L-am văzut pe satana ca un fulger căzând din cer*” (Luca 10: 18).

Astfel, Sf. Ioan Teologul spune „Pentru aceasta bucuraţi-vă ceruri și cei ce locuiţi în acestea, vai însă, pământ şi mare, fiindcă diavolul a coborât la voi, având mânie mare, căci ştie că timpul lui e scurt” (Apocalipsa 12: 12). Înaintea de întruparea lui Hristos, diavolul putea să batjocorească şi să ispitească şi mai presus de toate să amăgească (Apocalipsa 20: 2). La moarte, atât drepţii cât şi păcătoşii ajungeau în hades.

Prin Cruce s-a risipit puterea diavolului. Cu toate acestea el continuă să ducă o bătălie mocnită. El împreună cu şleahta lui de diavoli caută să ademenească oamenii către „locul” despre care ştie că este gătit pentru ei (diavolii) – moartea duhovnicească, focul cel veşnic, iadul, gheena (Matei 25: 41). Dar ei nu au cu adevărat putere asupra oamenilor, pentru că aşa cum spune Fer. Ieronim „se tânguiesc de deznădejde lângă mormintele sfinţilor”. 722

Nu trebuie *„să dăm loc diavolului*” (Efeseni 4: 27). Noi avem harul şi credinţa necesară pentru a ne împotrivi *uneltirilor* sale (Efeseni 5: 11). Nu ne poate înghiţi dacă rămânem *fermi în credinţă* (Efes. 5: 8). *„Staţi împotriva diavolului şi el va fugi de voi*”, ne îndeamnă Sf. Iacob (4: 7). Iisus l-a certat pe diavol; (Matei 17: 18) şi noi putem acelaşi lucru (Iuda 1: 9). Pe scurt, dacă diavolul şi slujitorii lui nu au nicio putere asupra noastră pe pământ, atunci nu pot avea nicăieri alt undeva. Teoria vămilor văzduhului contravine unei realităţi esenţiale a vieţii duhovniceşti.

3.

Chiar înainte de răstignirea sa, Mântuitorul a spus ucenicilor

---

[7] Ep. VIII ad Eust., 13

„Acum este judecata acestei lumi; acum stăpânitorul lumii acesteia va fi aruncat afară” (Ioan 12: 31). Hristos a fost *înălţat pe cruce* pentru ca să poată *fi înălţat* în văzduhul locuit de diavol şi puterile lui (Ioan 12: 32). În cuvintele Sf. Petru Hrisologul: „Pe cruce, Iisus a fost prins de diavol”, dar făcând aceasta El l-a biruit pe diavol, „deşi junghiat fiind… a deschis calea turmei sale pentru a birui diavolul şi moartea”. 823

Până în ziua judecăţii de apoi, locul obişnuit pentru sufletele celor repausaţi este *hades* în greacă, *sheol* în ebraică. Dar nu acel hades al strămoşilor noştri. Ne amintim că pe cruce, Hristos a spus tâlharului de lângă el care s-a pocăit: *„Adevărat grăiesc ţie, astăzi vei fi cu mine în rai”* (Luca 23: 43). Dar în aceeaşi zi, Mântuitorul s-a pogorât la iad (hades) pentru a elibera pe cei ţinuţi acolo, pentru a-i slobozi pe cei care au crezut în cuvântul lui.

Hades este o *stare* intermediară (nu *loc*) pentru majoritatea sufletelor din acea vreme.9 24 Hades este motivul Judecăţii particulare, unde, cu câteva excepţii, „se odihneau” toţi morţii. Asemeni lui Hristos cel înviat şi înălţat la cer, şi Născătoarea de Dumnezeu a fost scutită; pentru că ei şi-au îndumnezeit trupul.1250 Sfinţii sălăşluiesc alt undeva, „în ceruri” dar nu „în cer”, „cerul cerurilor”, pentru că şi ei trebuie să treacă prin Judecata particulară. Dar cum se desfăşoară „judecata”? Potrivit Sf. Părinţi, „judecata” are loc m şi cu ajutorul propriei conştiinţe, nu cu ajutorul „diavolilor”. Într-adevăr, întreaga idee „legalistă”, „materială” despre judecată este respinsă dinadins de către Sf. Părinţi. Tot ceea ce Pr. Serafim îşi închipuie şi învaţă ca aparţinând „judecăţii”, este contrar învăţăturilor Părinţilor Bisericii.1261

Cu alte cuvinte, hades este despărţit în „sânul lui Avraam” sau „rai” şi un „loc al văpăii”, *phlygos* – nu foc, *pyr* (Luca 16: 22-28). Pentru că sânul lui Avraam este pregustarea binecuvântărilor veşnice ce vor veni, uneori este numit „rai”; şi pentru că cealaltă dimensiune a hades-ului, „locul de suferinţă”, anticipă chinurile fără sfârşit, este

---

[8] Omilii 42

[9] Sf. Irineu, Haer., V. xxxi, 2PG 7 1209B

[10] Sf. Ioan Damaschin, Omilia a VIII-a, 12 PG 96 720A

[11] Vezi bunăoară, Sf. Vasile cel Mare, Despre Duhul Sfânt, para.38 şi para. 40. Sf. Chiril al Ierusalimului, Cuvântari catehetice, 18:14-15. Sf. Vasile cel Mare, Omilii la Psalmi, 33:4; 48:2. Acestea sunt formulari dogmatice clare şi făţise. Există multe altele.

adesea numit „iad” în literatura creştină.

Ce este hadesul? Potrivit Pr. Rose (care foloseşte cuvintele „iad” şi „hades” în mod interşanjabil) acesta este „în măruntaiele pământului” aşa cum „raiul” este deasupra lui. „Desigur, iadul nu este ceva material în sensul lavei care curge deasupra şi dedesubtul scoarţei”, scrie el. Nu este niciun loc geografic. Oricât de adânc am săpa, oricât de sus am zbura, fără „ochi duhovniceşti” nu putem vedea niciuna din acestea realităţi.1272

Este curios că Pr. Serafim îl citează pe Sf. Ioan Hrisostom cu privire la localizarea „iadului”.

Voi întrebaţi unde este iadul (hades); dar de ce vreţi să ştiţi asta? Nu trebuie să ştiţi decât că iadul (hades) există, nu unde este ascuns... După părerea mea, el este undeva dincolo de lume... Să nu încercăm să aflăm unde se află ci cum să scăpăm de el.1283

Văzând concepţia stranie pe care o are despre lumea spirituală, înţelegem cum Pr. Serafim Rose construieşte o teorie a vămilor văzduhului compatibilă cu aceasta.

4.

Atras de numeroşi „mistici ruşi” despre care credea că reprezintă învăţătura cea adevărată şi dintru început a ortodoxiei şi vrând să le sprijine învăţătura prin experienţa religioasă universală, Pr. Serafim a dezvoltat teoria vieţii de apoi despre care se pare că nu a ştiut că era de sorginte gnostică.

Sistemul gnostic este împărţit în trei părţi: pământul, „infernul” sau iadul de sub pământ şi cerurile cele deasupra alcătuite dintr-un „firmament” sau universul material şi dincolo de acesta o înşiruire de şapte niveluri de existenţă planetară care, în unele sisteme gnostice,

---

[12] The Soul After Death, p.139

[13] Comentariu la Romani 21:3-4 (Ibid., p. 140). Aici avem de-a face cu o contradicţie. Fie „raiul” şi „iadul” sunt „locuri” (perceptibile din punct de vedere duhovnicesc), unul sub pământ iar celălalt în ceruri – acolo unde se află vămile văzduhului – fie nu sunt. Pr. Serafim nu poate să susţină ambele variante. Nu poate fi de acord cu Sf. Ioan Hrisostom că acestea sunt „undeva” dincolo de cosmos şi în acelaşi timp să susţină că raiul este „cu siguranţă *în sus* faţă de orice punct de pe pământ iar iadul este *în jos*”, sub cel dintâi (Ibid., p.138).

este înconjurat de douăsprezece zodii.1294

În acest tărâm al văzduhului există „posturi de strajă” sau „locuri de prinsoare” unde „paznicii” sau „vameşii” pe care trebuie să-i înfrunte fiecare suflet care se suie către Dumnezeu. Sufletele sunt obligate să rabde o „purificare”, „o punere în balanţă” pe care sunt cântărite păcatele lor, care va hotărî locul sufletului în împărăţia luminii.1305

Sufletul se poate înălţa pentru că Hristos a deschis deja acest drum. Sufletul reuşeşte să treacă prin „boltele demonice”, aşa cum le-a denumit gnosticii, datorită „gnozei secrete” pe care le-a încredinţat-o Hristos.

Iată că îţi voi destăinui mântuirea ta... Când vei muri... o mulţime de arhoni te va apuca... Atunci când te vor întreba, Unde mergi?” tu trebuie să răspunzi ‚Către locul de unde am venit ... Dacă vei răspunde aşa, vei scăpa de atacurile lor...1316

În unele forme de gnosticism, trebuie ştiute numele arhonilor, pe care, spun ei, Hristos le-ar fi dat ucenicilor săi.1327 De asemenea, gnosticii de pe pământ ajută sufletul prin rugăciunile, slujbele şi

---

14 Rudolph, K., Gnosis: the Nature and History of Gnosticism, trad. de R.L. Wilson, San Francisco, 1983, p. 68f. Împreună cu universul cunoscut din care face parte Pământul, sistemul planetar şi planurile zodiacale (există douăzeci de niveluri de existenţă în afara „raiului”) sunt locuite de fiinţe meschine, numite uneori „arhoni” sau „cosmocratori”. (Vezi J. Danielou, The Theology of Jewish Christianity (vol. 1), trad. de J.A. Baker, London, 1964, p. 192). Pr. Serafim spune că sufletul trebuie să treacă exact prin douăzeci de vămi şi paznici demonici, pentru a ajunge în rai (The Soul After Death, Ibid., p. 256). Toată mitologia vămilor văzduhului se trage direct din gnosticism.

15 Arhiepiscopul Lazar observă că apariţia vămilor văzduhului în arta religioasă rusă, incluzând aici icoanele care zugrăvesc Judecata de apoi, este „foarte târzie şi foarte restrânsă”, nu mai devreme de sec. al XVI-lea. Reprezentarea unui înger cu „o balanţă, cântărind sufletele” este o imixtiune în iconografia rusă provenind din tradiţia ocultă apuseană care, întâmplător, are un trecut bogat, datând până în epoca Renaşterii. Germania şi Polonia au fost focarele kabalei iudaice şi a altor forme de teosofie (Paracelsus, Jacob Boehme, Angelus Silesius, etc.) care îşi au obârşiile în gnosticism. (Vezi Z.V. David, „The Influence of Jacob Boehme on Russian Religious Thought,” Slavic Review XXI, 1 [1962], pp.41-64). În scrierile şi traducerile lor din literatura veche, cum ar fi Cartea egipteană a morţilor, apăreau adesea reprezentări ale „îngerilor judecători”. (Vezi L. Puhalo, „The Soul, the Body and Death”, Synaxis Press, Dewdney, B.C. 1979, pp. 163, 174).

16 Rudolph, p.171.

17 De exemplu, Origen, Contra Celsum, VII, 60

tainele lor. De asemenea, pentru sectele gnostice sunt importante „Slujbele pentru cei morţi”, ţinute de familia celui mort la o zi, trei, şapte şi patruzeci de zile de la înmormântare, precum şi în ziua morţii acestuia.1338

Trecerea prin vămile văzduhului, cu atât de mult ajutor pământesc, este ultimul pas al „eliberării” sufletului. Această experienţă a sufletului în urcuşul său către Dumnezeu este, potrivit lui Hans Jonas, „cea mai constantă şi mai des întâlnită trăsătură a sistemelor (gnostice) care dealtminteri sunt diferite”. 1349

Teoria vămilor văzduhului a Pr. Serafim este o versiune modificată a (neo) gnosticismului. Afirmaţiile sale din „Sufletul după moarte” ne fac să ne întrebăm dacă a înţeles ortodoxia ca o „gnoză” şoptită de Mântuitorul în urechile Apostolilor şi dacă el şi ucenicii lui, persoane cu un har deosebit – „pnevmatomahi” aşa cum se autointitulau gnosticii – au fost hărăziţi de Dumnezeu să aducă învăţătura cea adevărată celor neştiutori. În viziunea Pr. Rose, Liturghia, ca şi în gnosticismul străvechi, îi ajută pe cei care vor să ajungă la Lumină prin păienjenişul diavolilor.2350

Să ne îndreptăm acum atenţia asupra Sfintei Scripturi pentru a afla ce ne dezvăluie cu privire la teoria Pr. Serafim.

III. SFÂNTA SCRIPTURĂ

---

18 Lucrarea mandeenilor, gnosticii din Iran şi Iraq, Cartea de căpătâi sau Cartea sufletelor, tratează înălţarea sufletului „pe drumul morţii” către împărăţia Luminii. Ea conţine imne cântate în timpul „Slujbei pentru cei morţi”. Aşa cum explică W. Forester, „de vreme ce călătoria sufletului trece prin sfere demonice periculoase, sunt necesare nişte garanţii” cum ar fi botezul, mirungerea, faptele bune, puterea magică a cuvântului şi desigur, rugăciunile celor rămaşi în viaţă (Gnosis: A Selection of Gnostic Texts (vol.2), trad. de R. McL. Wilson. Oxford, 1974, p. 133). Este important să observăm învăţătura corectă ortodoxă despre pomenirea morţilor. Pr. Rose este mulţumit cu conţinutul şi doctrina gnostică pe această temă şi pare nu cunoască defel învăţătura ortodoxă, aşa cum este ea formulată în „Învăţătura celor doisprezece Apostoli” (Cartea a VIII-a, cap. 42) şi de către Sf. Simeon al Tesalonicului (Omilie despre cele săvârşite pentru sufletele celor plecaţi). Pr. Rose se bazează pe omilia mesaliană despre slujbele din a treia, a noua şi a patruzecea zi, în mod greşit atribuită Sf. Macarie Egipteanul.
19 The Gnostic Religion: the Message of the Alien God and the Beginnings of Christianity, Boston, 1958, p. 165.
20 The Soul After Death, p. 189-195

Dacă citim cartea „Sufletul după moarte”, nu vom reuşi să ne dăm seama întotdeauna care traducere a Sf. Scripturi o foloseşte Pr. Rose. De mai multe ori, el nu numai că acceptă interpretarea scripturistică (exegeza) „misticilor ruşi” dar presupune naiv că aceştia tălmăcesc Scriptura cu autoritatea Sf. Părinţi.

Pledoaria scripturistică în favoarea teoriei vămilor văzduhului pe care o susţine Pr. Serafim este cu totul neîntemeiată. Nu pare preocupat de contextul versetelor şi frazelor pe care le extrage din Scriptură (şi din Sf. Părinţi). Aceste acuzaţii pot fi dovedite cu mai multe exemple din exegeza scripturistică a Pr. Rose.

1.

„Învăţătura despre vămile văzduhului este învăţătura Bisericii” declară episcopul Ignatie Brianceaninov. *„Nu poate exista niciun fel de îndoială (sublinierea aparţine originalului) că sfântul Apostol Pavel vorbeşte despre acestea atunci când spune că creştinii trebuie să se împotrivească duhurilor răutăţii, răspândite în văzduhuri (Efeseni 6: 12). Întâlnim această învăţătură în cea mai străveche tradiţie a Bisericii şi în rugăciunile bisericeşti*”. Pr. Serafim urmează episcopului Ignatie în această interpretare a cuvintelor apostolului, înţelegând-o ca pe o chemare adresată efesenilor şi tuturor creştinilor de a se împotrivi diavolilor atât în această viaţă cât şi în cea viitoare.136

Cu aceeaşi încredere neclintită, Pr. Rose repetă citatele episcopului din Sf. Părinţi care după câte s-ar putea presupune, mărturisesc învăţătura despre vămile văzduhului – Sf. Atanasie, Isaia Zăvorâtul, Isihie, Grigorie Dialogul (12 martie, Efrem Sirul, Chiril al Alexandriei, Ioan Damaschin şi Ioan Hristostom.237 De fapt, toate citatele Pr. Serafim din aceşti Sf. Părinţi pot fi interpretate ca o *luptă* cu

---

[1] Opere (vol III), p. 138. Citat în „The Soul After Death”, p.78

[2] Ibid., p.79-83. Vezi de asemenea citatele din Sf. Părinţi ale Pr. Serafim (şi Carţile de slujbă ale Bisericii) ca şi răspuns dat „criticului” (adică Arhipiscopul Lazar Puhalo). Apoi, el scrie “Unele din aceste citate, aşa cum se va putea observa, sunt parţiale şi nu oferă întreaga învăţătura ortodoxă pe această temă. Acest lucru este evident pentru că ele sunt trimiteri la o învăţătură cu care scriitorii ascetici şi imnologii dar şi cititorii lor erau deja obişnuiţi şi o acceptau, nefiind nevoie să o ‚lămurească’ sau să apere această învăţătură de fiecare dată când o pomeneau” (Ibid., p. 259-260). Este surprinzător cum Pr. Serafim Rose face astfel de afirmaţii fără să „roşească” de-a lungul cărţii sale.

duhurile rele *în această lume* şi nu după moarte. Pr. Serafim confundă *fără întrerupere şi în mod voit*, puterile văzduhului din universul nostru, amintite în Scriptură (Efeseni 2: 2) cu aşa-zisele „vămi ale văzduhului" din tărâmurile cele nevăzute.338

Ce se spune de fapt la Efeseni 6: 12? *Căci lupta noastră nu este împotriva trupului şi a sângelui, ci împotriva domniilor, împotriva stăpâniilor, împotriva stăpânitorilor întunericului acestui veac, împotriva duhurilor răutăţii, răspândite în văzduhuri.* Care este contextul capitolului al VI-lea? Începând cu versetul 10:

În sfârşit fraţilor, întăriţi-vă în Domnul şi întru puterea tăriei Lui. Îmbrăcaţi-vă cu toată armătura lui Dumnezeu, ca să puteţi sta împotriva uneltirilor diavolului. Căci lupta noastră nu este împotriva... Pentru aceea, luaţi toată armătura lui Dumnezeu, ca să puteţi sta împotrivă în ziua cea rea, şi toate biruindu-le să rămâneţi în picioare...

Cum trebuie să-l înţelegem pe Sf. Pavel? Sf. Ioan Hrisostom spune:

*Mai mult, de ce îl numeşte pe diavol, ,prinţul lumii? Pentru că aproape tot neamul omenesc s-a încredinţat lui şi toţi au ales de bună voie şi cu bună ştiinţă să fie robii lui... ,Potrivit puterilor văzduhului şi ale duhulur, spune Sf. Pavel. Şi aici Apostolul vrea să spună că satana ocupă locurile cele de sub ceruri şi că puterile netrupeşti sunt duhurile văzduhului... Împărăţia lui este din lumea acesta, adică ea nu va mai exista când această lume se va sfârşi. Ascultaţi ce spune la sfârşitul epistolei sale ,Lupta noastră nu este împotriva trupului şi a sângelui, ci împotriva domniilor, împotriva stăpâniilor, împotriva stăpânitorilor întunericului (Efeseni 6: 12). Nu vrea să auziţi despre stăpânitorii lumii şi să vă gândiţi la diavol ca ceva necreat. Alt undeva Sf. Pavel îl numeşte „neam viclean" (Galateni 1.4). Pentru că mie îmi pare că împărăţia diavolului este sub ceruri...*439

Sf. Grigorie Teologul rezumă înţelesul îndemnurilor Sf. Pavel adresate creştinilor, „Noi ne luptăm cu cele de pe pământ pentru a

---

[3] Termenul „vămile văzduhului", apare în omilia <u>In exitu animi</u> (Despre ieşirea sufletului) atribuită în mod greşit Sf. Chiril. Dacă îi analizăm conţinutul este limpede că această lucrare este de origine gnostică (vezi introducerea).

[4] <u>Comentariu la Efeseni</u>, Omilia 22:1; and Sf. Grigorie de Nyssa, <u>Împotriva lui Eunomiu,</u> I:15, PG 45 569BC; Sf. Leon cel Mare, <u>Omilii despre post</u>, 39 PL 54 265BC; Sf. Ambrosie, <u>Epistola LXXXV</u>, etc.

moşteni slava din cer”. 540

2.

„Este un lucru binecunoscut creştinilor ortodocşi”, spune Pr. Serafim, „că omul se poate înălţa deasupra mărginirilor firii sale trupeşti și poate călători către tărâmurile nevăzute”. El aminteşte cunoscuta experienţă a Sf. Pavel:

Cunosc un om în Hristos, care acum paisprezece ani – fie în trup, nu știu; fie în afară de trup, nu știu, Dumnezeu știe – a fost răpit unul ca acesta până la al treilea cer. Și-l știu pe un astfel de om – fie în trup, fie în afară de trup, Dumnezeu știe, – că a fost răpit în rai și a auzit cuvinte de nespus, pe care nu se cuvine omului să le grăiască (II Corinteni 12: 2-4).

Nu trebuie să „speculăm” asupra faptului „cum poate trupul să fie suficient de transparent pentru a intra în rai (dacă această experienţă s-a petrecut într-adevăr ,în trup), meditează Pr. Serafim, „sau în ce fel de ,trup subtil se poate înveşmânta sufletul în timpul unei experienţe extracorporale – dacă putem şti cu adevărat asemenea lucruri în această viaţă”. 641

Pr. Serafim nu acordă suficientă atenţie cuvintelor Sf. Pavel, nici măcar nu se preocupă cu ceea ce au de spus Sf. Părinţi în legătură cu acest subiect. Dacă ar fi procedat astfel, ar fi descoperit că punctul lor de vedere diferă radical faţă de interpretarea episcopului Ignatie şi a lui (vezi nota 9, mai jos). Ce este acest al treilea cer? Apostolul nu spune. Dar raiul? Nu ni se spune. Călugărul de la Platina presupune că cititorul le va înţelege ca şi rai, locul în care cei drepţi petrec în veşnicie. De asemenea, observaţi că Sf. Pavel nu spune nimic cum că sufletul său şi-ar fi părăsit corpul. Extazul său a fost o experienţă

---

[5] Apologie (Discurs 2), 17 PG 35 425C.

[6] The Soul After Death, p.107. Ni se mai spune că epsicopul Ignatie a cunoscut doi nevoitori ai sec. al XIX-lea (Pr. Vasilisk al Siberiei şi Pr. Isaia) „ale căror suflete de asemenea părăseau trupurile când erau în rugăciune (op. cit). Atât Pr. Serafim cât şi maestrul său par să nu ştie nimic despre enorma literatură pastristică care condmnă ideea „experienţelor extra-corporale” şi care califică astfel de fenomene drept „amăgiri diavoleşti” şi „năluciri”. Potrivit Sf. Părinţi „experienţele extra-corporale” nu sunt niciodată aievea ci numai închipuiri şi amăgiri. Acest subiect este tratat în detaliu şi într-o manieră profund patristică în cartea Out of Body Experiences: the Orthodox Christian Teaching (Synaxis Press, Dewdney, B.C., 1994).

imposibil de descifrat: logica şi cele cinci simţuri nu pot să ne spună dacă a fost în trup *sau* în afară de trup.

Atunci, cu adevărat Pr. Serafim nu face altceva decât să „speculeze” pe marginea acestui subiect. Mai întâi, vrea să credem că trupul avea nevoie să fie făcut mai „transparent” dacă într-adevăr Sf. Pavel a ajuns până la al treilea cer în trup. Textul biblic nu pomeneşte nimic despre vreo transformare a trupului. În al doilea rând, Pr. Rose introduce ideea teosofică a „trupului subtil”, un trup spiritualizat astfel pentru a putea în locuri neumblate şi pentru a face lucruri pe care altfel n-ar fi reuşit să le facă.

Sufletul, spune el, s-ar putea să fi fost „înveşmântat” într-un trup subtil, un trup a cărui materialitate s-a schimbat pentru ca Sf. Pavel să poată intra în cel de-al „treilea cer” şi în „rai”. Dar dacă sufletul şi-a lepădat trupul, la ce bun un alt trup? Cu voia lui Dumnezeu, Sf. Pavel poate să meargă oriunde cu trupul său. În orice caz, nimic din epistola Apostolului nu-i îngăduie Pr. Rose să-şi permită asemenea libertăţi de interpretare a textului. Mai mult decât atât, mai mulţi Sf. Părinţi ai Bisericii au oferit exact o explicaţie contrară, contrazicând făţis speculaţiile teosofice ale Pr. Rose dar evident, Pr. Serafim nu a întreprins o cercetare asupra acestei probleme şi nu s-a deranjat să vadă care este învăţătura concretă a Bisericii pe marginea acestui subiect.742

De exemplu, cum explică Sf. Ioan Hrisostom cuvintele Sf. Pavel? Nu e mult de explicat.

A fost oare mintea răpită sau a fost sufletul, în vreme ce trupul a fost mort? Sau fost-a răpit trupul? E cu neputinţă să spunem… de ce a fost [Pavel] răpit? Cred că pentru a nu părea mai prejos de ceilalţi Apostoli. Ei au fost în prejma lui Hristos, Pavel nu; din acest motiv a fost răpit în slavă, în rai…’843

A existat un scop foarte precis pentru licărirea pe care a avut-o Pavel asupra slavei, asupra veacului viitor. Cu adevărat, foarte puţini oameni se bucură de această cinste. Doar ca o ultimă soluţie, Pr.

---

[7] Vezi Sf. Ioan Hrisostom , Omilia 24 la II Corinteni, Sf. Atanasie cel Mare, Cuvântarea a III-a împotriva arienilor, para 47; Sf. Grigorie Palama, Triadele, 1.3:5:21; 2.1:44; 2.3:36-37, şi multe altele. În ceea ce priveşte erezia „experienţelor extra-corporale”, vezi cartea Out of Body Experiences: the Orthodox Christian Teaching, Synaxis Press, 1994.
[8] Comentariu la II Corinteni, Omlia 26:1-2.

Serafim a nădăjduit să-şi întemeieze teoria vămilor văzduhului bazându-se pe experienţa supranaturală a apostolului.

3.

„Potrivnicul vostru diavolul”, spune Sf. Apostol Petru, *„umblă răcnind ca un leu, căutând pe cine să înghită”* (I Petru 5: 8). Potrivit Pr. Serafim, acest lucru are loc „atât în timpul vieţii pământeşti cât şi după despărţirea sufletului de trup”. El spune în continuare: „Atunci când sufletul unui creştin care părăseşte sălaşul pământesc, începe să se înalţe spre văzduh către sălaşul său dumnezeiesc9 44, demonii încearcă să-l oprească şi se străduiesc să găsească asemănări cu acesta. Ei râvnesc să târască sufletul în iadul pe care Dumnezeu l-a gătit pentru diavol şi îngerii lui (Matei 25: 41). „Aşadar ei se poartă potrivit dreptului pe care l-au dobândit”. 1450

Pr. Serafim se joacă cu înţelesul clar al Sfintei Scripturi. Să aşezăm textul de la I Petru 5: 8 în context:

Fiţi treji, privegheaţi. Potrivnicul vostru, diavolul, umblă răcnind ca un leu, căutând pe cine să înghită, căruia staţi împotrivă, tari în credinţă, ştiind că aceleaşi suferinţe îndură şi fraţii voştri în lume. Iar Dumnezeu a tot harul, Care v-a chemat la slava Sa cea veşnică, întru Hristos Iisus, El însuşi, după ce veţi suferi puţină vreme, vă va duce la desăvârşire, vă va întări, vă va împuternici, vă va întemeia (v.8-10).

Nu există nicio justificare pentru a adăuga cuvintele *atât în timpul vieţii pământeşti cât şi după despărţirea sufletului de trup.*Pr. Serafim nu poate pur şi simplu să adauge o propoziţie care să-i slujească propriilor scopuri – Aşadar ei se poartă potrivit dreptului (adică de a judeca suflete) pe care l-au dobândit. Cine a dat acest drept duhurilor rele? Dumnezeu? Trebuie să ni se arate. Unde se pomeneşte

---

[9] Acest concept este împrumutat direct din gnosticism. Idea că sufletul este ceva pre-existent, spirit dumnezeiesc care a fost prin ca într-o capcană în materie, şi încearcă fără încetare „să se întoarcă la patria sa dumnezeiască” este un element important al maniheismului şi al curentelor ce au decurs de aici. Se poate ca Pr. Serafim să nu-şi fi dat seama de originea învăţăturii sale dar acest lucru nu este o scuză. De vreme ce a transmis-o ca pe „o învăţătură a Bisericii”, era obligat să ştie.

10 The Soul After Death, pp. 73-74. Aşa cum recunoaşte Pr. Rose, această interpretare la I Petru 5:8 a fost împrumutată de la epsicopul Ignatie Brianceaninov (Collected Works [vol. 3], pp. 132-133)

în Sfânta Scriptură sau în Sfinţii Părinţi că Dumnezeu a îngăduit diavolilor să ridice vămi ale văzduhului pentru a judeca sufletele celor drepţi care se înalţă către ceruri?

Inspirându-se de la episcopul Ignatie Brianceaninov, Pr. Serafim nu face decât să îmbine greşeala, legând de I Petru 5: 8, cuvintele Domnului de la Matei 25: 41 care aşa cum ne arată Evanghelia, se referă la starea îngerilor căzuţi şi la cei păcătoşi după Judecata de apoi. Încă o dată, nimic în text nu îngăduie Pr. Serafim să-i înfăţişeze pe îngerii căzuţi „târând” pe cineva în iad. Ei nu au acest drept nici acum nici în Ziua Judecăţii. Numai Dumnezeu are „dreptul” şi „puterea” de a preamări sau de a condamna (Apocalipsa 20: 14). Şi Sfinţii Părinţi sunt de aceeaşi părere, şi nu spun nimic ce ar putea sprijini inedita interpretare a Pr. Serafim Rose.

Ascultaţi-l pe Sf. Ciprian de Cartagina. El îşi avertizează credincioşii să stea de veghe din răsputeri ca să respingă cu multă băgare de seamă duşmanul care urlă şi îşi ţinteşte săgeţile către fiecare parte a trupului nostru care poate fi lovită şi rănită, potrivit cu învăţătura Apostolului Pavel în epistola sa, unde ne avertizează spunând: *Fiţi treji, privegheaţi. Potrivnicul vostru, diavolul, umblă răcnind ca un leu, căutând pe cine să înghită.*

Sfântul atribuie o deosebită atenţie păcatului pizmei şi invidiei, prin care însuşi diavolul şi-a pierdut „măreţia cea neasemuită” a cerului. Sf. Ciprian îşi încheie cuvântarea cu cuvintele „Noi care Îi vom fi bineplăcuţi în Împărăţie, trebuie mai întâi să-I fim bineplăcuţi în lume”. 1461

Mai târziu, sfântul va avertiza că fără o viaţă bineplăcută lui Dumnezeu, în acea zi straşnică ne vom putea aştepta, atunci *când va veni Fiul Omului întru slava Sa, pentru a judeca vii şi morţii, să fie aruncaţi în focul cel veşnic, pe care Tatăl l-a gătit diavolului şi îngerilor lui* (Matei 25: 31-46).1472

Dacă cercetăm toată Scriptura, nu vom găsi nici măcar o singură precizare a vămilor văzduhului; nu există absolut nicio apărare a acestei învăţături în Scriptură. Interpretările forţate pe care le face Scripturii Pr. Serafim Rose, demonstrează o profundă lipsă de

---

[11] Tratatul X, Despre pizmă şi invidie, 1-3
[12] Tratatul al XII-lea, Mărturii împotriva iudeilor, Cartea a III-a, 1

înţelegere a teologiei ortodoxe şi a Sfinţilor Părinţi. Numai cei care citesc cu ochii tradiţiei Apostolice vor descoperi tainele Cuvântului dumnezeiesc. Un lucru e singur: nu diavolul şi îngerii lui vor judeca pe cei mântuiţi – *Nu ştiţi, oare, că noi vom judeca pe îngeri?* (I Corinteni 6: 3).

IV SFINŢII PĂRINŢI

Urmând Sfinţilor Părinţi... este o expresie care face în mod obişnuit introducerea la documentele oficiale ale Bisericii. Ortodocşii i-au privit pe aceştia ca fiind tâlcuitorii fără seamăn ai credinţei creştine. Ca exegeţi sau comentatori ai Sfintelor Scripturi, nu există o autoritate mai mare decât Sfinţii Părinţi. Din acest motiv Pr. Serafim şi-a îndreptat atenţia asupra lor, pentru a găsi sprijin pentru părerile sale despre viaţa după moarte. Şi noi trebuie să cercetăm Sfinţii Părinţi, nu numai pentru a arăta că ieromonahul de la Platina s-a folosit greşit de ei cu neruşinare dar şi pentru a discerne care este adevărata învăţătură a Părinţilor cu privire la problema de faţă.

1.

Câteva exemple ar trebui să fie de ajuns. În mai multe rânduri Pr. Serafim caută sprijin în „Omiliile duhovniceşti” ale Sf. Macarie cel Mare:

„Asemeni vameşilor care stau în căile înguste şi opresc călătorii cerându-le vama, tot aşa diavolii cercetează sufletele şi le opresc; şi atunci când părăsesc trupul, dacă nu sunt curăţite în mod desăvârşit, nu le lasă să urce până la locaşurile cereşti pentru a întâlni pe Domnul lor ci sunt mânate în jos de diavolii văzduhului. Dar atâta vreme cât sunt în trup...148

Dacă citim această versiune a cuvântării sfântului, probabil am fi de acord că a propovăduit teoria vămilor văzduhului. Dar să privim *întregul* pasaj:

„Aşa cum vânturile care suflă cu putere, tot aşa toate fiinţele din cer vor face un zgomot foarte mare; tot aşa puterea potrivnicului ne

---

[1] The Soul After Death, p. 257 (trad. de A.J. Mason. Willits, 1974, p. 274).

clatină gândurile și le risipesc, tulburând adâncimile inimii și împrăștiind acele gânduri pentru a-i sluji scopurilor lui. Ca și vameșii [gr. telonai] care stau pe calea cea strâmtă și luând bani de la cei ce trec, tot așa diavolii cercetează sufletele și le opresc. Și atunci când gândurile părăsesc trupul, dacă nu sunt curățite în mod desăvârșit, nu le lasă să urce până la locașurile cerești pentru a întâlni pe Stăpânul ci sunt mânate în jos de diavolii văzduhului. Dar, totuși, dacă încă sunt în trup… (Omilii duhovnicești. 43: 9 PG 45 777BC).

În mod clar Sf. Macarie se referă la suflet care, prin intermediul gândurilor sale, caută să depășească limitările trupului omenesc. Gândurile se nasc în suflet, sau exact, în duh (vezi cap. 5, nota 10). Prin urmare, diavolul și îngerii lui „veghează cu băgare de seamă" sau „cercetează" sufletul pentru găsi ceva slăbiciune la acesta. În acest fel, diavolii pot împiedica gândurile noastre să se înalţe la „locașurile cerești" 249.

Pr. Serafim se inspiră din nou din Sf. Macarie. Folosind traducerea lui Mason, mai puţin exactă, el citează omilia XXII:

„Mare este taina când sufletul omului părăsește trupul. Dacă este sub povara păcatelor, de partea stângă apare un grup de diavoli și îngeri și puterile întunericului pun stăpânire pe suflet și-l ţin strâns de partea lor. Nimenea nu ar trebui să fie uimit de acestea. Dacă atâta vreme cât a trăi pe pământ, omul a fost robul lor și li s-a supus, și s-a făcut pe sine robul lor, atunci cu atât mai mult când va părăsi lumea aceasta este supus și ţinut strâns de diavoli". 350

Și acum traducerea *corectă* din patrologia Migne: 451

Mare este taina când sufletul omului își părăsește trupul. Dacă

---

[2] Şi această afirmaţie condamnă învăţătura eretică referitoare la "experienţele extra-corporale". Dacă citim Filocalia, vom găsi multe avertismente de a nu lăsa gândurile sau imaginaţia să „se risipească", ajungând pe tărâmul amăgirilor diavolești. Acesta este scopul rugăciunii inimii. În această privinţă, Sf. Grigorie Palama spune: „A face mintea să hălăduiască înafara trupului, pentru a căuta niște priveliști noetice, este rădăcina și izvorul celor mai grave greșeli elene (păgâne) și a tuturor ereziilor, o născocire a diavolilor, o practică care duce la nebunie și un rod al nesăbuinţei…" (Răspuns către Varlaam).

[3] Ibid., pp. 257-258 (Mason, p. 171).

[4] În secolul trecut, învăţatul francez J.P. Migne a alcătuit o colecţie, în limba originală, cuprinzând scrierile Sfinţilor Părinţi și a altor scriitori bisericești. Lucrările autorilor greci sunt însemnate cu literele PG, numărul volumului și pagina iar cele ale scriitorilor latini în același fel, dar cu literele PL.

asupra acestuia mai apasă încă vina păcatului, cete de diavoli şi îngeri de-a stânga, puterile întunericului, coboară asupra sufletului şi îl târăsc ca prizonier la locul lor. Nimeni nu ar trebui să se mire la acestea. Pentru că, atunci când trăia această viaţă, un om trăieşte în ascultare faţă de ei şi a fost robul lor ascultător, cu atât mai mult va fi atunci când va părăsi lumea acesta va robit şi ţinut de ei. Când cei drepţi îşi părăsesc trupurile, oştiri de îngeri le întâmpină sufletele şi le duc la cele ale lor, la veşnicie. Şi aşa vor fi cu Domnul (Spir. Hom. 22 PG 34 660AB).

În acest text nu se pomenesc deloc vămile văzduhului. Dar mult mai important decât acest lucru este întrebarea de ce Pr. Serafim a omis ultimele propoziţii ale omiliei? De ce nu ne-a spus că Macarie credea că, deşi duhurile rele revendică ceea ce este al lor, Îngerii Domnului îi vor lua pe cei drepţi (adică pe credincioşi) pentru a sălăşlui împreună cu Domnul? 552 Cu alte cuvinte, cei din a doua categorie nu trec printr-o păienjeniş de diavoli înainte de ajunge la „veşnicie". Desigur, cei răi nu au nicio nevoie să facă acest lucru pentru că ei au ales deja să fie ai satanei.

2.

Să mai privim la două exemple înainte de a prezenta învăţătura ortodoxă a Sf. Părinţi – din Sf. Grigorie Dialogul şi Sf. Antonie cel Mare.

În cartea a doua din lucrarea sa Omilii la Evanghelii (39, 8 PL 76 1298D-1299D), Papa Grigorie îşi îndeamnă ascultătorii să mediteze la sentinţa pe care o va da „Judecătorul aspru" cu privire la vieţile noastre. Traducerea este din limba latină:

„Ar trebui să ne gândim foarte serios la acel ceas înfricoşător al petrecerii noastre, cugetaţi la el cu cutremurul minţii, amintindu-ne de multele noastre rele, cu teamă de Judecătorul cel aspru. Cum ne putem desfăta în această viaţă când ştim că totul este trecător. Ceea ce iubim va pieri, acolo unde începe întristarea fără sfârşit. Şi atunci, duhurile rele vor căuta lucrările lor în sufletul care se înalţă; apoi acestea vor arăta faptele rele pe care le-au aţâţat în noi pentru ca să-l tragă în jos

---

[5] Este foarte important să luăm aminte la acest aspect al felului de a scrie al Pr. Serafim. Nu are nici un fel de reţineri în a „redacta selectiv" Sfinţii Părinţi pe care îi citează sau chiar de a distorsiona cuvintele lor pentru a sluji propriilor scopuri. Trebuie să ne întrebăm cu seriozitate: de ce nu a învăţat de la Sfinţii Părinţi în loc de a încerca să-i corecteze?

cu ei către suferinţă. Răutatea diavolilor ar putea chiar să-i cuprindă şi pe cei aleşi când părăsesc viaţa acesta, căutând îi ei ceva al lor, dacă izbutesc. Între toţi oamenii doar Unul a fost care a spus înainte de patima Sa, ‚Nu voi mai... Aşadar, în nelinişţea noastră trebuie să medităm în fiecare zi cu multe lacrimi la cât de groaznice vor fi lanţurile „stăpânitorului acestui veac" în ziua morţii noastre..."

Iată traducerea aceluiaşi fragment în limba engleză a Pr. Serafim a traducerii în limba rusă realizată de episcopul Ignatie Brianceaninov (versiunea ciudată a Pr. Serafim apare în The Soul After Death, p.81):

„Trebuie să cugetăm adânc la cât de înfricoşător va fi ceasul morţii pentru noi, la spaima ce ne va cuprinde atunci sufletul, la cum ne vom aminti de toate păcatele şi vom uita de toate bucuriile, la priceperea Judecătorului. Atunci duhurile necurate vor cerne toate păcatele sufletului celui mort; apoi îi vor pune înainte toate păcatele spre care l-au împins, ca să-l tragă către suferinţă. Dar de ce vorbim doar despre sufletul păcătos, când ei vin şi asupra celor mai aleşi dintre muritori şi caută să-şi ia partea de biruinţă şi asupra acestora? Dintre oameni doar Unul singur a putut să pună fără teamă, înaintea patimilor Sale: ‚Nu voi mai vorbi multe cu voi, căci vine şi stăpânitorul acestei lumi şi el nu are nimic în Mine (Ioan 14: 30)".

Comparaţi formularea în prima traducere, mai ales *să-l tragă cu ei către suferinţă* cu traducerea Pr. Serafim *ca să-l tragă către suferinţă*. El a susţinut tot timpul că cei care eşuează la interogatoriul vămilor văzduhului, sunt „târâţi" în iad.

Dacă acceptăm traducerea în engleză a Pr. Serafim, avem de-a face negreşit cu o aluzie la vămi dar traducerea sa din „latină în rusă în engleză" este defectuoasă. Cuvintele „pentru a târă complicii *cu ei* către suferinţă" (a fost acesta exclus *în mod intenţionat* de el?) se referă la ziua Judecăţii celei de-a doua veniri, când diavolul şi oamenii care au fost părtaşi lui, vor merge în gheenă.

Pr. Serafim se înşeală din alt motiv. Prin aceea că diavolii caută ceva al lor când sufletul părăseşte trupul, chiar şi la cei drepţi, este nu este ceva nou. Este pofta lor, motivul lor de a exista, nu numai de a ne duce către păcat dar şi de a acuza în mod fals de păcat pe fiecare suflet, fie „în trup", fie „în afară de trup". Diavolii vor să aibă în iad compania oamenilor. Dar Pr. Serafim sugerează mult mai mult. El este de părere

că vămile văzduhului există „pentru a decide cât de potrivit este sufletul pentru a sălăşlui în rai”. 653

Pr. Rose s-a înşelat la fel de mult în privinţa Papei Sf. Grigorie, cât s-a înşelat şi în privinţa altor Sf. Părinţi. Cu toate acestea reuşeşte să se convingă că, într-un fel sau altul, Părinţii sprijină acest gnosticism. De asemenea, este convins că nu numai după moarte dar şi înainte de moarte, are loc o experienţă asemănătoare vămilor văzduhului. El ne oferă unul din exemplele „nenumărate și evidente” din scrierea Sf. Atanasie, Viaţa Sf. Antonie.

În timpul rugăciunii, Sf. Antonie „a fost cuprins de Duhul Sfânt şi înălţat către înălţimi de către îngeri. Urcuşului său i s-au împotrivit „diavolii din văzduh”. Aceştia îl învinuiesc de multe păcate dar „dar îngerii au închis gura defăimătorilor”. „Imediat, Antonie și-a venit în fire şi s-a pomenit stând în acelaşi loc unde se afla la rugăciune”. Apoi a uitat de toate şi s-a rugat toată noaptea cu lacrimi şi suspine, „meditând la mulţimea duşmanilor omului, la lupta împotriva unei astfel de oştiri, la greutatea căii către cer prin văzduh şi la cuvintele Apostolului: *Căci lupta noastră nu este împotriva trupului şi a sângelui…* (Efeseni 6: 12; Romani 2: 2). Sf. Pavel, „ştiind că puterile văzduhului caută numai un singur lucru, „nădejdea de a împiedica” trecerea noastră liberă către rai…” 754

Cum descrie Pr. Serafim acest eveniment? „Am văzut mai sus că Sf. Antonie cel Mare cu vămile văzduhului a avut loc în timpul unei experienţe „extra-corporale…” 855 Aceste observaţii sunt importante. Ele ilustrează „grija” cu care îşi efectuează cercetarea.

---

[6] The Soul After Death, p.136. Sinodul de la Constantinopol (1672) defineşte în alt chip Judecata particulară: Noi credem că sufletele celor plecaţi, fie se odihnesc, fie sunt chinuite după cum a făcut fiecare, pentru că imediat după despărţirea de trup, sufletele sunt trimise fie la fericire, fie către suferinţă şi întristare; dar cu toate acestea noi mărturisim că nici bucuria şi nici osânda nu sunt în chip desăvârşit. După învierea obştească, când sufletul se uneşte cu trupul, fiecare va primi pe deplin bucuria sau osânda care i se cuvine pentru felul în care s-a purtat, bine sau rău. (în Frabk Gavin, Some Aspects of Contemporary Greek Orthodox Thought, Milwaukee, 1936, p. 395f). Concluziile Pr. Serafim sunt incredibile. Nimeni înafară de „maieştrii mistici” ai gnosticismului, nu au acordat vreodată diavolilor o asemenea autoritate şi putere.

[7] Luat din Lucările episcopului Ignatie (vol. 3), pp. 138-139; şi viaţa Sf. Antonie, Eastern Orthodox Books, ed., p. 41 (în The Soul After Death, pp. 79-80).

[8] Ibid., p.90.

Nicăieri în întâlnirea Sf. Antonie cu demonii nu se pomeneşte nimic despre vămi; nu este nici oprit şi nici nu zăreşte suflete oprite de diavoli. Pr. Serafim cataloghează experienţa sfântului, drept una „extra-corporală”, dar nu a fost vorba de sufletul său ci de *el însuși*, Sf. Antonie a fost dus către „înălţimi” – nu către tărâmuri nevăzute. El a fost ponegrit de demonii ai căror guri au fost închise de către îngeri – un aspect al experienţelor post-mortem care nu este amintit în definiţia pe care Pr. Rose o dă vămilor văzduhului.

După câte se pare, e de necrezut că influenţa „demonilor văzduhului” există numai în lume; şi că Sf. Antonie a avut parte de o experienţă „în trup” cu demonii în „înălţimile” văzduhului. Ei vor învinui toţi pe oamenii la Judecata de apoi, aşa cum fac acum în ceasul morţii noastre. Dar aceasta nu este acelaşi lucru cu a opri sufletul la vamă sau la locul „dajdiei”, aşa cum îl numesc unii gnostici, declarând sufletul vrednic sau nevrednic de rai, eliberându-l sau aruncându-l în iad.

3.

„A adormi” este o expresie creştină care descrie moartea, despărţirea trupului şi a sufletului.956 În momentul morţii, persoana trece prin prima judecată a lui Dumnezeu: trupul merge în pământ iar sufletul, acum fără de simţuri sau caracteristici fizice este trimis într-o stare temporară de bucurie sau întristare.

Ascultaţi la cuvântarea Sf. Grigorie Teologul la înmormântarea fratelui său, Caesarius:

Eu dau crezare cuvintelor celor înţelepţi, că fiecare suflet curat şi de bineplăcut lui Dumnezeu, atunci când este eliberat de legăturile trupului, porneşte şi de îndată (gr. euthus) se bucură de un simţirea şi contemplarea (gr. theoria) lucrurilor bune ce au să vină, în măsura în care ceea ce a fost întunecos în el, a fost curăţit sau lepădat... şi simte o desfătare şi o veselie nemaipomenită, şi se bucură întru Domnul. Apoi, ceva mai încolo, îşi va căpăta şi trupul, pe care, odată îl împărţea în îndeletnicirile de pe pământ... Şi aşa cum atunci împărţea greutăţile

[9] „Somnul”, scrie Arhiepiscopul Lazar, „este metafora folosită pentru a descrie condiţia unei persoane după moarte.” În ediţia a treia cărţii The Soul, The Body, and Death, p. 22f, capitolul 3, există o discuţie excepţional de bună pe marginea acestui subiect.

trupului prin vieţuirea împreună cu acesta (gr. sumphyan), tot aşa se împărtăşesc asupra trupului de acum înainte, bucuriile sufletului, strângându-le în sine şi devenind una cu acesta, în duh şi în minte întru Dumnezeu... Aştept vocea Arhanghelului, ultima trâmbiţare, transfigurarea cerurilor... Apoi îl voi vedea pe însuşi Caesarius, aievea şi numai prin vrerea mea, nemaifiind în surghiun, nemafiind întins pe catafalc, nemafiind jelit şi compătimit ci strălucitor, victorios, ceresc, aşa cum te zăresc adesea în visele mele, fratele meu preaiubit (Oration VII, 21 PG 35 781BC).

În cuvintele Sf. Ambrozie, „Trupul şi sufletul sunt judecate împreună" (De Ex. Frat. sui Satyrus, II, 8). Chiar şi numai din acest motiv, teoria Pr. Serafim despre vămi este greşită: ea nu recunoaşte judecata comună a trupului şi a sufletului. Numai Hristos judecă pe toţi oamenii.

Când trupul se descompune în mormânt, sufletul intră numaidecât în hades – „de partea stângă" sau „de partea dreaptă" – pentru a aştepta judecata ce o va primi împreună cu trupul. Aşadar, aşa cum trupul trebuie să rămână în mormânt până la învierea obştească, când se va reuni cu sufletul, şi sufletul trebuie să rămână acolo unde a mers până când se va alătura trupului. Aşa cum spune Sf. Ioan Hrisostom:

Şi, într-adevăr, nici nu este cu putinţă ca un suflet, despărţit de trup, să mai rătăcească aici. Căci „sufletele drepţilor sunt în mâna lui Dumnezeu" (Înţelepciunea lui Solomon 3: 1) ... iar sufletele păcătoşilor sunt de asemenea duse de aici. Acest lucru reiese clar din parabola săracului Lazăr şi a bogatului nemilostiv; şi Hristos mai spune în alt loc: „În această noapte vor cere de la tine sufletul tău" (Luca 12: 20). Prin urmare, când sufletul a plecat din trup, nu poate rătăci aici; şi nici nu este greu să înţelegem de ce: căci dacă noi, umblând pe pământ (care ne este familiar şi binecunoscut), cum făceam odinioară când eram închişi în trup, călătorim de-a lungul unui drum străin, fără a şti drumul dacă nu suntem îndrumaţi; atunci sufletul fără trup, care şi-a pierdut condiţia obişnuită, cum ar putea şti încotro s-o ia fără ca cineva să-i arate drumul (*Comentariu la Matei*, omilia. XXVIII, 2, 3 PG 57 373-374).

Desigur, Dumnezeu poate să ne trimită vedenii ale unei persoane răposate, aşa cum Sf. Columban s-a „arătat" Sf. Brendan sau cei Trei Ierarhi s-au arătat Sfântului Ioan de Euchaita, dar aceste apariţii n-au avut de-a face cu un „duh netrupesc" pentru a folosi

limbajul teosofic al Pr. Rose1570 care hălăduia pe pământ – nu, nici în această lume nici în cea viitoare; iar sufletul nu pluteşte asemenea unei fantome, în jurul trupului mort – nici vreme de trei, nouă sau patruzeci de zile.1581

Sufletul sălăşluieşte acolo unde este lăsat, „doarme liniştit". Pr. Serafim se înşeală atunci când identifică „somnul sufletului" cu doctrina vulgară a sectarilor moderni.1592 Cu toate acestea, are dreptate să insiste asupra conştienţei sufletului de noua sa existenţă.1603 „Sufletul, deşi doarme adânc, ca şi în vis" exclamă Sf.

---

[10] Fie că Pr. Serafim a avut cunoştinţă de acest lucru sau nu, teoria sa despre suflet este elenă şi gnostică (vezi Sf. Grigorie Palama, Tomul Aghioritic PG 150 1233BD). Pr. Serafim pare să creadă că sufletul este întemniţat în trup iar moartea este o binecuvântare care îl eliberează pentru a putea sălăşlui într-o atmosferă mai potrivită naturii sale spirituale (Ibid., p. 36, 106, 123-124, 141, 128). Credibilitatea experienţelor „extra-corporale" se bazează pe dualitatea trup/suflet, sufletul fiind adevăratul sine al cărui lăcaş este cerul, un lăcaş pe care nu îl poate găsi până când nu este eliberat din închisoarea trupului. Învăţătura Pr. Serafim despre legătura dintre suflet şi trup este în mod clar atât de eretică, şi a fost condamnată atât de des de către mai mulţi Sf. Părinţi, încât este uimitoare ignoranţa sa în acestă privinţă.

[11] Părerea din popor că familia trebuie să facă o colivă în a treia, a noua şi a patruzecea zi pentru odihna sufletului, care pluteşte deasupra trupului de care s-a despărţit prin moarte, nu are nici un temei în credinţa creştină. Această practică este de origine gnostică. Vezi dezbaterea Arhiepiscopului Lazar cu privire la Sf. Simeon de Tesalonic, Despre lucrurile săvârşite la plecarea sufletului în The Soul, the Body and Death, pp. 51-52, ediţia I. Constituţiile Apostolice ne oferă aceleaşi motive ca şi Sf. Simeon. Slujbele de pomenire ale Bisericii sunt de fapt rugăciuni pentru restaorarea naturii umane.
De unde a venit învăţătura gnostică despre pomenirea morţilor? Probabil cea mai veche consemnare a ei este o lucrare în mod clar gnostică intitulată *„Descoperirea unui înger despre tainele apocrife şi mai presus de cuvinte despre pomenirea celor adormiţi"* atribuită în mod fals Sf. Macarie Egipteanul şi inclusă în lucrarea acestuia „Cincizeci de omilii duhovniceşti". Faptul că Sf. Macarie a trăit în Egipt nu este lipsit de importanţă, pentru că în acestă ţară se întâlnesc originile non-elene ale gnosticismului. Mitologia păgână egipteană învaţă că sufletul nu îşi găseşte odihnă până când trupul nu a fost înmormântat cum se cuvine, şi prin urmare, sufletul trebuie să rătăcească până când se împlineşte ritualul de îmbălsămare a celui mort. În acest răstimp, sufletul este judecat şi pus în cumpănă de către patruzeci şi doi de gnomi (vezi M. Eliade, A History of Religious Ideas [vol. 2], Chicago, 1982, pp. 403-407; and cap. 1 de mai sus, nota 11).

[12] Ibid., pp. 249-253.

[13] Pr. Serafim a fost nedrept când l-a învinuit pe "Critic" că ar descrie sufletele celor plecaţi drept „ameţite şi neputincioase să perceapă ceva". Acesta afirmă în mod clar chiar contrariul (vezi The Soul, the Body and Death, p. 14, ediţia I). Pr. Serafim ocolea pur şi simplu adevărul din motive politice.

Afrahat Persul, „vede ceva ce Domnul i-a făgăduit să-i dea, şi (dacă e drept) se tresaltă şi este foarte fericit” (Select Demonstrations, VIII, 8-20).1614 Sf. Anastasie de Sinai scrie că „după moarte, sufletul fie se bucură, fie se tânguie” (Răspunsul 89).

De asemenea, judecând din pilda săracului Lazar şi a bogatului nemilostiv, chiar şi cei „din locurile de chin” îşi amintesc despre viaţa lor pământească. Bogatul nemilostiv, conştient de viaţa sa pământească, îl roagă pe Avraam să trimită pe cineva să-i avertizeze fraţii despre soarta care îi aşteaptă. Patriarhul Avraam i-a răspuns că îl au pe Moise şi pe prooroci care să-i ajute să scape de „chinurile” pe care el le suferă (Luca 16: 28).

Mai mult decât atât, soarta celui răposat poate fi influenţată de rugăciunile celor vii. „Noi ne rugăm pentru cei plecaţi”, scrie Sf. Petru Damaschinul, „pentru ca aceştia să se mântuiască”. 1625 Şi bineînţeles, Maica Domnului şi sfinţii „aud” glasul celor vii şi mijlocesc pentru ei, la fel ca şi rugăciunile pe care le rostesc pentru cei răposaţi. Acest lucru îl fac prin voia lui Dumnezeu şi nu în virtutea vreunei puteri inerente sufletului.

Prin urmare, Sf. Părinţi mărturisesc că Dumnezeu are stăpânirea asupra sorţii sufletului, a locului unde va sălăşlui acesta, şi asupra puterilor pe care le păstrează după despărţirea de trup. Diavolul nu are nicio puterea asupra sufletului, spune Sf. Ioan Hrisostom, „neavând putere să oblige sufletul, fie în trup, fie după ce s-a desprins de el, ci potrivit cuvintelor Domnului, *săracul a fost dus de către îngeri*. Nu numai sufletele drepţilor dar şi cele ale păcătoşilor sunt duse” (Despre săracul Lazăr şi bogatul nemilostiv, Om. 2, PG 48 984).

Atât drepţii cât şi păcătoşii se află într-o stare conştientă dar nemişcată, în hades, cu excepţia Mântuitorului, a Maicii Domnului şi a sfinţilor. Biserica se roagă pentru cei răposaţi, pentru mădularele ei care au trecut de cealaltă parte. Aceştia sunt în continuare fiii şi fiicele ei. Prin cererile ei, Dumnezeu le iartă păcatele şi alină durerea. Vom vorbi mai multe despre acest lucru, mai încolo.

---

[14] Citat în cartea Arhiepiscopului Lazar The Soul, The Body and Death, unde oferă o explicaţie patristică solidă a acestui fapt.
[15] Philokalia (vol. 3), trad. de G.E.H. Palmer, P. Sherrard, K. Ware. (London, 1984, p. 200).

V. VIEŢILE SFINŢILOR

Pentru a-şi demonstra teoria despre „sufletul după moarte”, Pr. Serafim a folosit fiecare izvor pe care îl avea la dispoziţie, religios sau laic şi nu în ultimul rând Vieţile Sfinţilor, răsăriteni şi apuseni deopotrivă. În acest sens, el a urmat episcopului Ignatie Brianceaninov.

1.

Pr. Serafim a fost foarte impresionat de o poveste vehiculată de un gnostic al secolului al X-lea, Grigorie al Traciei (Grecia), o poveste despre apariţia răposatei Sf. Teodora de Constantinopol (+ 940) într-un vis Sf. Vasile cel Nou (+ 944). Indiferent de versiunea slavonă sau greacă, autenticitatea acestei relatări a fost pusă serios sub semnul întrebării. Ea nu face parte din sinaxarul (colecţie care conţine Vieţile Sfinţilor) Bisericii Ortodoxe. Răspândirea Vieţii lui Vasile în Rusia este rezultatul literaturii bogomile care a stârnit imaginaţia populară.163

Potrivit lui Grigorie, Teodora i s-a arătat Sf. Vasile într-o vedenie şi i-a povestit experienţele prin care a trecut după ce sufletul ei a părăsit trupul, şi trecerea prin cele douăzeci de vămi ale văzduhului în timpul urcuşului sufletului către cer. Pr. Rose crede că această poveste este adevărată şi o interpretează literal; alţii nu sunt de aceeaşi părere, inclusiv Pr. Michael Pomozansky.264

---

[1] Bogomilii erau manihei, adică credeau că spiritul este bun dr materia este rea; prin urmare, sufletul este bun dar trupul este rău. Erezia maniheană îşi are originea în secolul al II-lea d. Hr., iar bogomilii s-au extins în secolul al X-lea. Primul bogomil a fost „Papa Bogomil”, un bulgar de la care ucenicii săi îşi trag numele. Din Bulgaria, erezia s-a răspândit în sudul Rusiei, Serbia şi Bosnia, şi apoi în Europa apuseană, unde acestă învăţătură dualistă a purtat nume diferite: patarini în Italia, catari în Germania şi Italia şi publicani şi albigenzi în Franţa (A.A. Vasiliev, History of the Byzantine Empire, vol. 2. Milwaukee, 1964, p. 383f.).

[2] Pr. Rose îl citează pe protopopul Michael Pomozansky drept adept al vămilor văzduhului. (The Soul After Death, p. 257). Dar Pr. Serafim a tradus în engleză cartea Pr. Michael Orthodox Dogmatic Theology (Platina, 1984); iar The Ascent of the Soul are note de subsol la pagina 334. Mai multe comentarii din Orthodox Dogmatic Theology ne-ar putea face să credem că Pr. Michael este aliatul său. Dar, Pomozansky îşi avertizează cititorul să înţeleagă vămile văzduhului într-un „sens duhovnicesc” (loc. cit.). Mai mult, sprijinul pe care Pr. Serafim îl caută la Pr. Michael Pomozansky este nedrept,

Într-o scrisoare către diaconul Lev Puhalo cu privite la „Rugăciunile pentru cei răposaţi” 365, Pr. Michael pune în discuţie problema vămilor văzduhului. El remarcă că această vedenie s-a petrecut în vis. „Acest vis este bineînţeles alegoric şi este alcătuit dintr-o serie de simboluri”, simboluri pe care Vasile „le-a aranjat într-o ordine anume… păcatele oamenilor într-un plan anume, aşa cum este [rânduiala] îndeobşte acceptată a scriitorilor ascetici”.

Prin urmare, Pr. Michael interpretează pe „Teodora” ca fiind sufletul, îngerii fiind virtuţile iar diavolii fiind în realitate păcatele acestuia. „Şi unele şi altele se află în sufletul omului, şi poate că după moarte ele vor fi puse în cumpănă”. 466 Păcatele noastre ne învinovăţesc şi ne condamnă, iar harul lui Dumnezeu şi credinţa noastră ne mântuiesc.

Atitudinea Pr. Michael în legătură cu „lucrurile cereşti”, ne mărturiseşte el, se trage din lucrarea Mitropolitului Macarie Orthodox Dogmatic Theology, unde acesta sfătuieşte: „Socoteşte lucrurile pământeşti drept cea mai slabă reprezentare a celor cereşti”. 567 Pr. Serafim ştia negreşit care este interpretarea Pr. Michael a vămilor văzduhului, dar a ales să o ignore; sau nu? Probabil întrebuinţarea cuvântului „metaforă” 668 pentru a descrie vămile văzduhului,

---

pentru că într-o scrisoare adresată Arhiepiscopului Puhalo, Pr. Michael îşi exprimă o părere total diferită. El afirmă că întregul „vis al Teodorei” este, până la urmă, numai un vis, şi că toate elementele din el nu sunt decât pur metaforice. Într-adevăr, el învaţă că „vămile văzduhului” ar trebui înţelese drept o metaforă pentru propria conştiinţă (vezi nota 3 de mai jos).

[3] Vezi The Soul, the Body, and Death, pp. 158-162.

[4] Ibid., p. 162.

[5] Pomozansky, Orthodox Dogmatic Theology, p. 334.

[6] „Este limpede pentru toată lumea înafară de pruncii cei mici că termenul de „vămi ale văzduhului” nu trebuie luat literal; este o metaforă... pentru a descrie relitatea pe care o întâlneşte sufletul după moarte” (The Soul After Death, p. 255). Recunoaşte oare că sufletul care urcă către Dumnezeu nu întâlneşte literal demoni care îl judecă cât de potrivit este pentru rai?

Cum explică Pr. Serafim aceste lucruri în mod metaforic? Pr. Michael înţelege vămile ca şi conştiinţa persoanei, diavolii fiind viciile iar îngerii virtuţile? Dacă Pr. Rose nu acceptă această variantă alegorică a problemei, atunci ce poate însemna cuvântul „metaforă”? Ce este o vamă metaforică şi un vameş metaforic? Care este încercarea metaforică prin care trece sufletul? Dacă Pr. Serafim nu înţelege teoria vămilor văzduhului în mod literar, această carte nu are nici un rost, e o pierdere de timp.

semnifică, datorită respectului pe care îl poartă Pr. Michael, o uşoară batere în retragere. În orice caz, Pr. Serafim nu şi-a învăţat lecţia.

2.

Pr. Serafim îşi exemplifică teoria cu ajutorul Vieţilor Sfinţilor (hagiografie). Vom cerceta numai două – Viaţa Sfintei Columba, scrisă de Sf. Adamnan şi „vedenia unui călugăr la Wenlock" din Epistolele Sf. Bonifaciu. În introducerea sa la analiza pe care o face acestor sfinţi medievali, recunoaşte că denumirea de „vămi ale văzduhului" nu se regăseşte în niciuna din Vieţile lor. Acest termen, spune Pr. Serafim, pare să fie limitat numai la hagiografiile răsăritene, „dar *realitatea* descrisă în sursele apusene este identică". 769

Să ne îndreptăm mai întâi atenţia către Sf. Columba (+ 597), ale cărei cuvinte către călugăriţele sale le menţionează Pr. Serafim:

Haideţi să-i ajutăm prin rugăciune pe călugării abatelui Comgell, care se îneacă în acest cea în Lacul viţelului; căci iată, chiar acum se luptă cu puterile vrăjmaşe care vor să smulgă sufletul unui străin ce se îneacă împreună cu ei. Apoi, după rugăciune, a spus: „Daţi slavă lui Hristos, căci de acum sfinţii îngeri au apucat aceste suflete de sfinţi, iar străinul a fost mântuit întru slavă, laolaltă cu ceilalţi, de războiul demonilor".870

Observăm că „sfinţii îngeri au apucat aceste suflete" şi au „mântuit" străinul. În măsura în care cuvântul „suflet" mai înseamnă şi „fiinţă umană" în literatura medievală apuseană, nu putem fi siguri dacă monahii sau înecat sau nu. Sfânta Columba spune „se îneacă" nu „înecaţi". În orice caz, aceştia sunt întâmpinaţi de demoni „în văzduh", exact acolo unde ne-m aştepta să-i întâlnim. De asemenea, Sfânta Columba se referă la „războiul demonilor" şi nu la „judecata demonilor".

---

[7] Ibid., p. 85.

[8] . St Adamnan, Life of St Columba, trans. by W. Huyshe, London, l939, III, 13 (The Soul After Death, p. 85). Pentru că veni vorba, aşa cum observă şi Pr. Michael Pomozansky în scrisoarea amintită mai sus, Vieţile Sfinţilor nu constituie Sf. Tradiţie ci lectură pioasă. Multe din relatările cuprinse în Vieţile Sfinţilor ne parvin din nişte surse complet necunoscute şi neverificate. Acestea nu pot fi folosite la alcătuirea dogmelor, mai ales când aceste relatări contrazic învăţăturile marilor Sf. Părinţi ai Bisericii.

Alegea acestui episod este neinspirată pentru că nu are de-a face cu subiectul în discuţie. Niciun ortodox nu tăgăduieşte faptul că această viaţă este o luptă împotriva diavolului. Îi bănuim minciunile şi tertipurile, acum şi la Judecata de apoi. Noi nu negăm ura şi intenţiile diavolilor; nici iubirea proteguitoare a îngerilor lui Dumnezeu.

Pe urmă, pentru a-şi întări pusele, Pr. Serafim apelează la Epistolele Sf. Bonifaciu (680-754), „Apostolul germanilor". Sf. Bonifaciu relatează vedenia spusă lui personal al unui călugăr al mânăstirii Wenlock, „care a murit şi a revenit la viaţă după câteva ore", aşa cum Pr. Rose descrie întâmplarea (The Soul After Death, p.85-86). Iată citatul din Sf. Bonifaciu:

Îngeri de o nebănuită frumuseţe îl purtară în sus la ieşirea din trup, încât nici nu putea să se uite la ei… ‚M-au purtat în sus, zise el, , în văzduh… în duh… Povesti mai departe cum în perioada de timp cât timp a fost afară din trup, o mulţime de alte suflete îşi părăsire trupurile şi se adunară toate la un loc, acolo unde era şi el, fiind atât de multe încât crezu că toată stirpea omenească se află acolo. Mi-a mai spus că a văzut acolo o grămadă de duhuri necurate şi un slăvit cor de îngeri cereşti. Şi a spus că duhurile hrăpăreţe au începu să se certe amarnic cu sfinţii îngeri pentru sufletele care tocmai ieşiseră din trupuri, demonii aducându-le învinuiri şi exagerând greutatea păcatelor acestora, iar îngerii uşurându-le şi găsindu-le pricini de iertare.

Pr. Serafim mai copiază două paragrafe în care călugărul a avut o vedenie a „multor prăpastii care scoteau limbi de foc înfricoşătoare" care îi chinuiau pe cei osândiţi. Îngerii care îl însoţeau l-au înştiinţat că numai cei mântuiţi pot ocoli această pedeapsă. Călugărului i se arată mai departe „Ierusalimul cel ceresc unde sfinţii îngeri vor sălăşlui de-a pururea" împreună cu Dumnezeu, în fericire veşnică.971

Chiar şi o cercetare superficială a textului ne dezvăluie că monahul de la mânăstirea Wenlock era în „*spiritus*" sau în duh – şi nu *anima* sau suflet1720 – atunci când a fost purtat „sus, în văzduh".

---

9 St. Boniface, Letters, trad. de E. Merton, New York, 1973, pp. 25-27.

10 Omul este alcătuit din trup, suflet şi „duh". Sufletul este principiul vieţii. Duhul este „omul lăuntric" , făcând legătura între trup şi suflet. Sf. Părinţi folosesc adesea „inimă", „minte" şi „duh" în mod interschimbabil. Prin urmare, „dacă vei mărturisi cu gura ta că Iisus este Domnul şi crezi în inima ta.." (Romani 10:9). „Inimă curată zideşte întru mine, Dumnezeule, şi duh drept înnoieşte întru cele dinăuntru ale mele".(Psalmul 50:11). Duhul

„Duhul” său era eliberat de trup. Nu se spune nimic despre moarte călugărului ci numai ce se întâmplă după moarte. Nu se arată nimic despre suflete care trec prin vămile văzduhului, numai învinuirile demonilor şi apărarea îngerilor. Călugărului i se arată bucuriile cerului şi chinurile iadului; 1731 dar acestea nu sunt ca şi locurile unde sufletele sunt aruncate pentru că n-au trecut încercarea celor douăzeci de „vameşi”. Monahul a avut o vedenie despre cele viitoare. Nimic mai mult.

Analiza Pr. Serafim în privinţa „vedeniei” călugărului este necinstită. Când Sf. Bonifaciu ne spună că „duhul” acestuia a fost purtat de un înger, Pr. Rose înlocuieşte acest cuvânt cu „suflet” şi îl declară mort. Când sfântul scrie că duhul acestuia avea o „conştiinţă crescută”, Pr. Rose vâră noţiunea că un suflet eliberat de trup are în chip firesc o „conştiinţă crescută” faţă de lumea spirituală. Când Sf. Bonifaciu spune că „el (duhul său) şi-a venit în fire”, Rose spune că monahul s-a întors dintre cei morţi. Când Sf. Bonifaciu pomeneşte demonii care învinuiau călugărul şi sufletele celor răposaţi pentru păcatele lor (aşa cum le este obiceiul), Pr. Serafim descrie „călugărul de la mânăstirea Wenlock, după ce a fost ridicat de îngeri” că a fost „condus prin vămile văzduhului”.1742

---

este izvorul credinţei, al înţelpciunii şi al virtuţii. Prin curăţia inimii îl vom vedea pe Dumnezeu (Matei 5:8) şi tot din inimă izvorăsc păcatele (Matei 15:8).

[11] Trebuie să observăm că, potrivit învăţăturii Bisericii Ortodoxe, limpede formulată de către Sf. Marcu al Efesului la Sinodul de la Florenţa, încă nu există nici rai şi nici iad. Deocamdată nimeni nu se află în rai sau în iad şi chiar dacă această istorioară este adevărată şi călugărul de la mânăstirea Wenlock a crezut că a văzut astfel de lucruri, el nu a putut să vadă nimic aievea ci a văzut numai cu ochii minţii nişte impresii pe care poate le-a avut. Pe de altă parte, este posibil ca toată întâmplarea să fi fost un coşmar obişnuit care, în acea vreme plină de superstiţii, a devenit interesant atunci când a fost povestit. Nu ştim cine este acest călugăr şi nici nu este cunoscut ca sfânt. Nu există absolut nici o confirmare despre sursa acestei istorisiri sau la veridicitatea ei.

[12] The Soul After Death, pp. 126, 144. Pr. Rose se inspiră din experienţa mistică a călugărului din Wenlock pentru a sprijini propria filosofie despre suflet; sufletul este imaterial iar trupul este material. Sufletul este sinele. Veşnicia îi este mai naturală sufletului decât legătura sa cu trupul. Din contră, sufletul şi trupul alcătuiesc fiinţa umană. Dumnezeu a creat trupul şi sufletul fiecărei persoane. Despărţirea lor este nefirească. Examinând această carte, nu putem fi siguri dacă Pr. Serafim lămurea în mod voit un dualism trup-suflet. Nu se arată a fi un istoric competent al filosofiei, nici că ar pătrunde problemele fundmentale ale filosofiei, nici impactul acestora, dacă există vreunul, asupra teologiei creştine. Cu toate acestea, implicaţiile sunt limpezi: a crede, aşa cum face el, că

Pr. Serafim abuzează de toate Vieţile Sfinţilor în acelaşi fel. Acestea au valoare pentru el, numai în măsura în care pot fi răstălmăcite pentru a-i dovedi teoria (cu puţină imaginaţie în interpretare). El nu este atent la cuvinte şi la înţelesul lor. Rămânem în situaţia neplăcută de a-i nu da crezare.

VI. RUGĂCIUNILE PENTRU CEI RĂPOSAŢI

Cultul Bisericii este foarte important. O maximă din vechime spune că „Legea credinţei este legea rugăciunii din slujbele Bisericii". Liturghia, utrenia, vecernia, etc. sunt izvoarele de bază ale învăţăturii ortodoxe. Adevărul revelat, aşa cum este acesta exprimat în Scripturi, Sfinţii Părinţi şi toţi sfinţii, se regăsesc în cult pentru că noi ne rugăm folosind în cult ceea ce mărturisim. Cultul de adorare este dimensiunea esenţială a evlaviei. Prin urmare, credinţa Bisericii, inclusiv învăţătura ei despre moarte, se regăseşte pretutindeni în sfintele slujbe, mai ales în slujbele liturgice care se referă la despărţirea sufletului de trup.

1.

Aşa cum am văzut deja, dacă Pr. Serafim nu extrage doar un paragraf, o propoziţie sau o frază din context de dragul teoriei sale, ci le adaptează pentru a-i susţine concepţia; sau, transpune în engleză traducerea lui Brianceaninov, care înseamnă acelaşi lucru. Oriunde privim, el se face vinovat de stricăciuni serioase şi de rea credinţă în felul în care foloseşte cuvintele şi înţelesul lor.175

Să luăm un exemplu din slujbele de înmormântare ale Bisericii. Iată versiunea personală a Pr. Serafim a Cântării a IV-a din Canonul la despărţirea sufletului de trup:

„Cum mă duc din această lume, învredniceşte-mă să pot trece neîmpiedicat de stăpânitorul văzduhului, de tiran, de chinuitor, de cel care şade pe cărările înfricoşate şi aţine calea cu întrebări ispititoare". 276

---

sufletul poate fi judecat fără trup, că sufletul poate dobândi merite după moarte, poate da „satisfacţie diavolului", sau poate sălăşlui în „cerul cerurilor" fără de trup, îl recomandă drept un om cu ireproşabile convingeri gnostice şi elene.

[1] Traducerea Hapgood va fi sursa noastră obişnuită.

[2] The Soul After Death, p. 194.

Iată traducerea Hapgood:

O, Biruitor şi Mistuitor al stăpânitorului văzduhului, O Păzitor al drumului celui îngrozitor şi Căutător al acestor cuvinte deşarte, ajută-mă să trec nestingherit, când voi pleca de pe pământ.

Cuvintele din ambele traduceri se referă la Hristos; ambele sugerează o piedică la plecarea sufletului. Ce este această piedică? Diavolul? *Dar diavolul a fost biruit* şi, dacă credem în Sf. Scripturi şi în Sf. Părinţi, sufletul celui drept este dus direct în sânul lui Avraam. Şi dacă ne amintim de teoria vămilor văzduhului, vameşii se îngrijesc tocmai de cei drepţi. „Duhurile văzduhului" încearcă să găsească vreo vină la aceştia prin care să-i poată „trage" în iad pe cei aleşi.

Atunci, ce este „drumul cel înfricoşător"? Hoarda demonilor aşa cum insistă Pr. Serafim? Ascultaţi Glasul al 8-lea din Rânduiala înmormântării mirenilor:

Astăzi sufletul este despărţit de trup, şi dus în lumea cea veşnică; şi apucă pe un drum pe care n-a mai călcat şi merge la Judecătorul cel drept, unde cetele îngereşti stau de jur-împrejur (Glasul 8).

Calea este înfricoşătoare *pentru că este ceva necunoscut* – *un drum pe care n-a mai călcat niciodată*, o cale care se sfârşeşte înaintea Scaunului de judecată a lui Hristos.

Ţinând cont de faptul că imnele Bisericii conţin în acelaşi timp poezie şi teologie, vom înţelege că „piedica" sunt păcatele noastre. „Drumul" este experienţa unică a sufletului înspăimântat, care înainte n-a mai trăit fără de trup şi care acum este lipsit de deplinătatea „persoanei" sale, din cauza despărţirii de trup.

Aşadar, rugăciunile pentru cei morţi sunt o cerere către Dumnezeu de a ierta păcatele copiilor săi, şi prin urmare o izbăvire de „chinul cel amar" (Rânduiala înmormântării mirenilor, Troparul al VII-lea). „Chinul cel amar" nu sunt numai „văpaia" din hades ci şi „arderea cumplitei gheene" (Cântarea 10, Canonul despărţirii…). „Drept aceea, în vremea aceasta pregăteşte fericirea neasemuită pentru cei care petrec în nădejdea învierii, iertându-le greşelile lor prin mare mila Ta" (Sâmbăta lăsatului de sec la carne, stihul vecerniei, Glasul 6).

La vecernia din sâmbăta lăsatului de sec la carne (Stihoi, Glasul al 8-lea), Biserica se roagă astfel:

Mântuitorule, Cel ce ai răscumpărat pe oameni cu sângele Tău, şi cu moartea Ta din moartea cea amară ne-ai mântuit pe noi, şi viaţă

veşnică ne-ai dat cu învierea Ta, odihneşte, Doamne, pe toţi cei adormiţi în dreapta credinţă... De aceea, Te rugăm pe Tine fără încetare să ne odihnim în lăcaşurile Tale, în sânul lui Avraam, chiar şi robii Tăi care au slăvit curăţia Ta din zilele lui Adam... În „lăcaşurile Domnului", sufletul va sălăşlui „până la învierea de apoi" (Cântarea a 9-a, Canonul despărţirii sufletului de trup).

Cei drepţi „se odihnesc" în „lăcaşuri cereşti, răsplata darurilor Tale, dăruindu-i iertare de păcate" (Ibid., Cântarea 5).

În slujbele Bisericii nu există nicio pomenire despre vămile văzduhului, oricum ar încerca Pr. Serafim să le modifice cuvintele. Chiar dacă textul a lăsat să se înţeleagă existenţa lor, teologia sănătoasă ar fi trebuit să-l oblige pe Pr. Serafim să tragă o altă concluzie. Vămile văzduhului nu există, chiar şi numai din cauză că sunt de prisos. Odată ce înţelegem care este semnificaţia mântuirii, motivele devin mai mult decât evidente.

Mântuirea înseamnă două lucruri: comuniune cu Dumnezeu şi izbăvirea de diavol, cel care are stăpânirea morţii (Evrei 2: 14). Slujbele de înmormântare repetă neştirbit aceste idei.

De aceea, auzim vocea Bisericii ocărând diavolul, cerând lui Dumnezeu iertare pentru păcatele celor plecaţi, şi rugându-L să îşi primească copiii care „au adormit". Biserica Îl roagă stăruitor pe Dumnezeu ca aceştia să fie izbăviţi de „văpaia hadesului" şi de „osânda gheenei" (Ultima rugăciune din Canonul de rugăciune pentru despărţirea sufletului de trup).

Hristos „a călcat moartea cu moartea Sa" şi l-a lipsit pe diavol de toată puterea. Acesta nu mai are nicio pretenţie asupra noastră. Domnul a plătit răscumpărarea mormântului. Aşa cum spune Evanghelia: „Fiul omului a venit... ca să-şi dea viaţa răscumpărare pentru mulţi" (Marcu 10: 45). Diavolul ne poate necăji şi ispiti acum, şi ne poate umple cu vorbe de ocară în ceasul morţii noastre şi la Scaunul de judecată dar *sufletele drepţilor sunt în mâna lui Dumnezeu* (Înţelepciunea lui Solomon 3: 1).

Mântuirea noastră depinde de credinţa adevărată în Hristos. Fără har nu vom scăpa de chinurile hadesului şi de gheenă. *Căci prin har sunteţi mântuiţi, prin credinţă;* spune Sf. Pavel (Efeseni 2.8). Prin botez devenim mădulare ale lui Hristos, prin Euharistie suntem hrăniţi şi prin credinţă, desăvârşiţi. *Cine va ridica pâră împotriva aleşilor lui Dumnezeu?* întreabă Apostolul biserica Romei. *Dumnezeu este cel care*

ne îndreptează; cine este cel care osândeşte? Hristos, Cel ce a murit, şi mai ales Cel ce a înviat, Care şi este de-a dreapta lui Dumnezeu, Care se şi roagă pentru noi! (Romani 8: 33).

2.

Haideţi acum să cercetăm „dovada" Sf. Marcu, Episcopul Efesului pe care Pr. Serafim l-a găsit atât de important în apărarea teoriei vămilor văzduhului.377 De asemenea vom folosi traducerea în engleză din The Soul After Death.478

Sf. Marcu învaţă că cei care au răposat întru credinţă sunt ajutaţi prin Liturghii, rugăciuni și milostenia în numele lor, un obicei care, spune sfântul, „a fost în practicat încă din vechime" (vezi II Macabei 12: 44-45). Biserica a mai primit adevărul cum că şi sufletele care se chinuie în iad pot fi mângâiate un pic. Deşi rugăciunile celor credincioşi, l-ar putea mişca pe Dumnezeu pentru a ierta păcatele celor răposaţi, 579 nu trebuie să ne gândim că acţiunile Sale ar lua forma unui „foc curăţitor".

---

[3] Ne-am putea întreba de ce Pr. Serafim l-a ales pe Sf. Marcu. Aşa cum recunoaşte şi Pr. Serafim: „Trebuie să observăm că tema principală spre care se îndreaptă scrierile Sfântului Marcu este starea sufletelor după moarte, fiind numai accidental atinsă istoria evenimentelor prin cre trece sufletul imediat după ce a murit." Cu alte cuvinte, faptul că Sf. Marcu nu vorbeşte despre vămile văzduhului nu este din cauză că, potrivit Pr. Rose, nu crede în existenţa lor, ci pentru că „acest subiect nu afost discutat la Florenţa" (Ibid., p. 206). Apelul la Sf. Marcu are un scop ascuns: acela de a devia critica vămilor văzduhului dar şi de a arăta că teoria nu este echivalentă cu purgatoriul, o observaţie obişnuită a recenzenţilor.

[4] De fapt este vorba de traducerea în engleză a traducerii ruse a lucrării Arhimadritului Amvossy Pogodin St Mark of Ephesus and the Council of Florence, Jordanville, NY, 1963, pp. 58-73. Arhiepiscopul Lazar citează de asemenea din Sf. Marcu al Efesului Refutation of Latin Chapters Concerning the Purgatorial Fires (The Soul, the Body and Death, pp. 117-120). Înaltpreasfinţia sa extinde citatele Pr. Rose pentru a include fragmente ale tratatului Sf. Marcu pe care Pr. Serafim le-a omis intenţionat, pentru că de fapt îi resping teoria. Textul în limba greacă (Oratio de igne purgatorio) se găseşte în volumul 15 din Patrologia Orientalia (ed. de R. Graffin & F. Nau), Paris, 1903 -.

[5] Trebuie să fim foarte atenţi cum înţelegem acest lucru. Am putea ajunge la concluzia că cei credincioşi sunt mai buni şi mai drepţi decât Dumnezeu, că pot să ierte mai repede decât El şi chiar că îşi pot birui frica de Dumnezeu pentru a-L determina ca şi El să-i ierte, prin rugăciunile lor. Trebuie să fim cu multă băgare de seamă şi avem multă trezvie duhovnicească pentru a înţelege ceste lucruri cum se cuvine.

Îl rugăm stăruitor pe Dumnezeu, continuă Sf. Marcu, să izbăvească sufletele din hades de chinurile veşnice, „şi nu de orice alt chin sau văpaie ci numai de acele chinuri şi văpăi care sunt fără de sfârşit” (Omilia I, 2). În mod clar, dacă iertarea păcatelor s-ar putea obţine numai prin rugăciune sau pur şi simplu prin dragostea lui Dumnezeu, nu ar fi nevoie de curăţire sau pedeapsă. Şi mai departe:

„Noi învăţăm”, scrie Sf. Marcu la începutul *Omiliei a doua despre focul curăţitor „că nici drepţii nu se bucură încă de plinătatea celor hărăzite… și nici păcătoşii, după moarte nu sunt duşi de îndată spre suferirea osândei veşnice*”. Ci mai degrabă, şi unii şi alţii, sunt în „locurile” cuvenite. Cei drepţi sălăşluiesc în „ceruri”, „în absolută odihnă și libertate”, „ca și cum ar fi deja în raiul din care a căzut Adam”. Tot aşa, cei osândiţi sălăşluiesc într-un „loc” care este o pregustare a întunericului fără sfârşit şi a durerii ce va să vină.

Chiar „diavolul şi îngerii lui” încă nu îndură focul gheenei, aşa cum ne confirmă cuvintele evanghelistului Matei despre Judecata de apoi (Matei 25: 1-46). Mântuitorul le va spune celor de-a stânga, *Duceţi-vă de la Mine, blestemaţilor, în focul cel veşnic, care este gătit diavolului şi îngerilor săi*. Băgaţi de seamă cuvântul „gătit”, spune Sf. Marcu. Dacă a fost „gătit”, atunci gheena nu a fost „dată”; tot aşa, dacă drepţii moştenesc Împărăţia gătită pentru voi de la facerea lumii, atunci în mod clar cei mântuiţi nu intră încă în Împărăţia lui Dumnezeu.

Dar mai există un motiv pentru care niciun suflet nu intră în gheenă sau în Împărăţia lui Dumnezeu până la Judecată. Aşa cum s-a spus deja, sufletul nu s-a îndreptat şi nici nu s-a osândit singur. El a acţionat împreună cu trupul. Nimeni nu este numai trup sau numai suflet; ci unitatea dintre trup şi suflet. „*Nu vedeţi*”, întreabă Sf. Marcu, *„că înainte de a sta înaintea în faţa Scaunului de judecată şi înainte de vremea când ne vom înfăţisa cu toţii împreună, nimeni nu va primi numai ceea ce a săvârşit prin trup?* (Ibid., 2).

Aşadar, până când trupul şi sufletul se vor uni din nou, sufletul va sălăşlui acolo unde viaţa pământească l-a călăuzit. Sălaşul morţilor nu este un „loc” – deasupra sau dedesubtul pământului. Sălaşul celor mântuiţi şi a celor osândiţi este un termen „noetic” sau „duhovnicesc”. Este mai bună denumirea de „locaşul lui Dumnezeu”.

Pentru că Sf. Ioan Damaschin spune în capitolul al XIII-lea din Capetele teologice intitulat ‚Despre locaşul lui Dumnezeu „Locaşul lui

Dumnezeu se spune că ar fi acela care se împărtăşeşte în mai mare măsură de energia şi harul Său” (loc. cit.)

„Energie şi har”, Pr. Serafim nu pomeneşte nimic despre ele. Cei care îl primesc în virtutea iubirii de Dumnezeu, sunt mângâiaţi de prezenţa lui Dumnezeu, adică prin energia şi harul Său. Cei care resping sau sunt nepăsători faţă de cuvântul lui Dumnezeu, în acest răstimp temporar, Judecata particulară, primesc aceeaşi energie. Cu cât mai mare este starea lor de păcătoşenie, cu atât mai fierbinte este „văpaia” „adâncului cel mai de jos”. Cu cât este mai mare sfinţenia sufletului, cu atât este mai aproape de Dumnezeu şi de mângâierea lui Avraam.

Dar şi în cazul unuia cât şi în cazul celuilalt, totul se supune lucrării harului lui Dumnezeu: harul desăvârşirii aduce bucurie sufletului credincios, harul osândei umple sufletul celui păcătos de întristare. Aceleaşi energii necreate ale lui Dumnezeu revarsă lumină peste cel dintâi şi întuneric peste cel din urmă.

Stările intermediare sunt întruchipate prin hades, folosind termenul în accepţiunea sa cea mai largă. Începând cu Adam, acesta este sălaşul obișnuit al celor răposaţi. Cei care au răposat înainte de Învierea Mântuitorului, l-au auzit pe Ioan Botezătorul când a acesta a intrat în hades pentru a-i pregăti pe cei de acolo pentru venirea Domnului; iar când El s-a pogorât la hades, cei care au crezut în Evanghelia lui au ieşit afară din genuni.

În Matei 16: 18 „moarte” este un alt termen pentru hades” – *şi porţile hadesului (morţii) nu o vor birui (Biserica*). „Moartea” a fost învinsă iar hadesul nu mai are putere să-i ţină pe cei care au răposat întru Hristos. În continuare, „hadesul cel mai întunecat” îi ţine pe cei necredincioşi până când trupurile lor vor învia, iar sufletul împreună cu trupul vor sta în faţa Scaunului de judecată pentru a auzi sentinţa lui Hristos; în acelaşi fel cei drepţi vor părăsi sânul lui Avram pentru „învierea cea către mântuire”.

Din ceata drepţilor fac parte şi sfinţii care, după cum mărturisesc unii Sf. Părinţi, sunt împrăştiaţi prin cerurile din preajma Tronului lui Dumnezeu. Aici are loc Judecata lor particulară, sânul lui Avraam (care, într-un fel, este o parte din hades), de unde ei vor veni să se unească cu trupurile şi pentru a-L auzi pe Hristos primindu-i în Împărăţia Sa cea veşnică.

Cei mântuiţi sunt îndumnezeiţi pe de-a-ntregul, *părtaşi*

dumnezeieştii firi (2 Petru 1: 4): trupul și sufletul devin nemuritori pentru totdeauna, fără păcat, fără boală sau bătrâneţe (nestricăcioşi). Cei aleşi intră în veacul ce va să vie, o lume transfigurată, *pe care ochiul nu a văzut-o, nici urechea n-a auzit*, o viaţă de comuniune veşnică cu Sf. Treime.

Sf. Grigorie de Nyssa ne spune că, în veacul de apoi, desăvârşirea celor mântuiţi nu va înceta. Procesul de îndumnezeire, început la botez, va continua în veşnicie. Vom deveni din ce în ce mai mult ca şi Dumnezeu – „Binele" aşa cum îl numeşte uneori Sf. Grigorie.

Desăvârşirea noastră începe cu această viaţă, sporeşte în Judecata particulară (sânul lui Avram) pe măsură ce păcatele noastre sunt iertate, şi, în Împărăţia lui Dumnezeu, paradis, rai, fiinţa noastră se va îndumnezei tot mai tare, o stare care nu se va sfârşi niciodată, dincolo de imaginaţia noastră. Toate acestea sunt rezultatul energiilor necreate ale lui Dumnezeu, al harului şi luminii Sale.

Pr. Serafim nu a înţeles niciodată locul pe care îl deţine harul în religia ortodoxă. Teoria sa despre vămile văzduhului dovedeşte acest fapt. Dacă mântuirea înseamnă a deveni asemănător cu Dumnezeu prin har; şi dacă acest proces al îndumnezeirii începe în Biserică, continuă în viaţa viitoare, ce rol mai pot juca vămile văzduhului în iconomia divină? Cum va judeca diavolul şi demonii lui pe aleşii Săi? Poate oare să-i condamne pe cei agonisiţi de Dumnezeu (I Petru 2: 9)? Pot să ne condamne pe noi? Pot ei să ne cureţe păcatele? Nu, toate acestea sunt lucrări ale harului lui Dumnezeu.

Aşa cum cei mântuiţi vor intra în Împărăţia lui Dumnezeu, cei osândiţi, trup şi suflet, vor merge în focul cel veşnic, unde, devenind tot mai demonici, urându-L pe Dumnezeu, vor fi arşi de aceeaşi iubire cu care Dumnezeu îi iubeşte.680 Diavolul, pe care îl vor urma în gheenă, şi-a jucat deja rolul în destinul lor atâta vreme cât au sălăşluit pe pământ. În orice caz, cei păcătoşi nu trec prin vămile văzduhului, dacă îi dăm crezare Pr. Serafim, numai acele suflete în urcuşul lor către cer. Vămile gnostice sunt de prisos.

VII. CONCLUZIE

---

[6] Vezi Dr. Alexandre Kalomiros, "The River of Fire," St Nectarios Orthodox Conference (22-25 Iulie), Seattle, 1980, 103-131.

Pr. Serafim a fost un gnostic. Teoria vămilor văzduhului este inspirată din acea erezie străveche. Condamnat de Biserică, gnosticismul este un virus teologic încăpăţânat. Se agaţă cu stăruinţă de trupul Bisericii, ca o lipitoare a pierzaniei pentru cei naivi. Acest călugăr de la Platina a fost o victimă. Nu că a vrut să schimbe în mod conştient învăţăturile Bisericii despre „lucrurile de pe urmă" (eshatologia) ci fiind impresionat pe nedrept de „misticii ruşi" ai secolului al XIX-lea loviţi de erezie, s-a lăsat şi el dus pe un drum greşit. Mândria sa nu i-a îngăduit să-şi repare greşeala.

Unii critici ai Pr. Serafim au răstălmăcit teoria vămilor, înţelegând-o drept o formă a purgatoriului; nu este aşa, în ciuda asemănărilor: cei mântuiţi trec printr-o a treia stare a realităţii spirituale; mântuirea depinde de „satisfacţie", adică a da seama pentru păcate; finalul urcuşului sufletului este raiul. Rugăciunile Bisericii ajută sufletul „pe drumul morţii".

Vămile văzduhului se deosebesc de purgatoriu în mai multe privinţe: purgatoriul curăţă păcatele cu ajutorul „focului"; vămile văzduhului implică interogatoriul demonilor a căror judecată poate duce sufletul să fie aruncat în iad. Purgatoriul implică ştergerea păcatelor; vămile văzduhului nu. În această privinţă, purgatoriul se potriveşte mai mult cu învăţătura ortodoxă decât gnosticismul vămilor văzduhului.

Gnosticismul anulează Judecata particulară – deşi Pr. Serafim a insistat de mai multe ori în Sufletul după moarte că vămile sunt o etapă a judecăţii. Pe baza înţelegerii lor deformate a naturii umane, gnosticii credeau că raiul este sălaşul natural al sufletului; de aici rezultă că moartea este o binecuvântare, o eliberarea a sufletului din închisoarea trupului, începutul călătoriei sufletului către ‚locuinţa sa. Vămile văzduhului, prin care nimeni nu a trecut înaintea lui Hristos, sunt o piedică în calea realizării acestui ţel.181

---

[1] The Soul After Death, p.244. Dacă Pr. Serafim are dreptate, atunci, nici măcar drepţii Vechiului Testament, inclusiv Moise şi Ilie nu au scăpat de vămi. Unde au mers? Proorocul Ilie şi carul său de foc, rămân undeva "sus" desigur, în vreme ce Moise, nefiind în stare să şină pasul cu vameşii, a fost aruncat în iad împreună cu ceilalţi prooroci, patriarhi şi regi ai lui Israel, la cel ca şi „păgânii cei aleşi" (Noe, Iov, Platon, Buddha, Akhenaton, etc.) aşa cum i-a numit Sf. Iustin Martirul. Bănuiesc că Pr. Serafim ar acepta

Ce se întâmplă la Judecata particulară? Verdictul vămilor văzduhului este final: cei mântuiţi unt cei care trec de interogatoriul diavolesc; care nu izbutesc au aceeaşi soartă cu a celor osândiţi, sau pentru a fi mai consecvenţi, ei sunt osândiţii? Un suflet merge către cer, altul este aruncat în iad. Prin urmare, hadesul devine un sinonim pentru iad, la fel cum sânul lui Avraam şi paradisul este sinonim pentru rai. De fapt, nici raiul şi nici cerul nu sunt încă deschise pentru noi.282

Pr. Rose îşi dă seama că teoria vămilor este neobişnuită, motiv pentru care o unge cu toate alifiile în cartea sa. El nădăjduieşte să găsească sprijin pentru ea în alte religii şi în relatările despre sufletele rătăcitoare, vedenii şi în ceea ce popular numim experienţe „extra-corporale". Acestea nu se potrivesc întotdeauna şi se vede nevoit să opereze nişte îndreptări teoriei sale.

El nu ascultă pe nimeni şi nu se foloseşte de nicio îndreptare.

Atunci când „Criticul" observă că sufletul „doarme" după moarte – adică se odihneşte şi este limitat la stările proprii Judecăţii particulare – Pr. Serafim îl acuză că a adoptat ereziile adventiştilor de ziua a şaptea şi a martorilor lui Iehova. Pr. Rose îl învinuie pe „Critic"

---

că Hristos, pogorându-se la iad, i-a eliberat. Dar, apoi, iadul nu este veşnic pentru toţi. Pr. Rose ar fi putut evita toate aceste nedumeriri dacă ar fi abandonat gnosticismul şi dacă ar fi făcut diferenţa între „iad" şi „hades".

[2] Avem motive foarte întemeiate să nu confundăm iadul (gheena) şi hadesul (sălaşul morţilor). Mai întâi, starea sufletului imediat după moarte este temporară; iadul şi raiul sunt veşnice. În al doilea rând, dacă sânul lui Avraam sau „paradisul" sunt *cerurile*, Împărăţia lui Dumnezeu; şi dacă „locul de suferinţă" în pilda din Evanghelia după Luca este iadul, atunci Judecata particulară este o speculaţie ridicolă. În al treilea rând, dacă sufletele celor răposaţi sălăşluiesc deja în Împărăţie sau în iad, atunci Dumnezeu a judecat sufletul fără de trup. În al patrulea rând, dacă sufletele sunt deja în rai sau în iad, Judecata de apoi nu mai are nici un sens. În al cincilea rând, dacă sufletele au intrat în rai sau în iad, rugăciunile Bisericii nu numai că nu îşi mai au rostul dar sunt chiar absurde. Şi în sfârşit, dacă hadesul şi iadul sunt acelaşi lucru; şi dacă Hristos prin pogorârea la iad, i-a nimicit puterea, potrivit cărui scop păcătoşii sunt trimişi în gheenă?

Traducere de Virgil Baidoc

în mod fals şi nedrept pentru că susţine că sufletul după moarte este într-o stare de inconştienţă, care în mod necesar blochează orice posibilitate de mijlocire din partea sfinţilor. El îl batjocoreşte pe „Critic” pentru că încearcă să scape de un paradox, prin aceea că descrie odihna sufletului drept o „metaforă”. Aşa cum am văzut, Pr. Serafim foloseşte acelaşi cuvânt pentru vămile sale. „Somnul sufletului” sau „odihnă” sau „adormirea” (I Corinteni 15: 6, 18) sunt într-adevăr „metafore”, limbaj care ne oferă un indiciu despre ceva de neimaginat. Nu-i de mirare că „Criticul” l-a catalogat pe Pr. Serafim un „raţionalist”. Gnosticismul este raţionalism, gândirea omului care pretinde că ajunge acolo unde nu poate să ajungă. Dumnezeu a dăruit Bisericii Sale tot ce poate fi cunoscut despre viaţa după moarte. Erezia este încercarea de a înlătura hotarele revelaţiei dumnezeieşti.

Aşadar, gnosticismul este raţionalism. El pretinde că ar grăi din cele ale revelaţiei divine. Cum poate fi vorba de revelaţia divină când se opune Bisericii, Scripturilor ei şi Sf. Părinţi? Cum poate fi revelaţie când ea gândeşte cu mintea lui Platon? Proclamând un univers fantastic plin de demoni, arhoni şi semne zodiacale sau cu sfinţii îngeri, diavoli şi puterile sale, gnosticismul nu este nimic altceva decât o ambiţie omenească.
